

โคลงรามเกียรติ์

(ภาค ๔)

หลวงชลานุสสร

พิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพ

นางชลานุสสร

(เชื้อ รัตนเสน)

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๑๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๗

โคลงรามเกียรติ์

(ภาค ๔)

หลวงชลานุสสร

พิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพ

นางชลานุสสร

(เชื้อ รัตนเสน)

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๑๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๗

คำนำ

ในงานฌาปนกิจศพ นางชลานุสสร (เชื้อ รัตนเสน) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ซึ่งกำหนดวันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ เจ้าภาพหลวงชลานุสสรผู้สามี ได้มาแจ้งความจำนงต่อกรมศิลปากร ขอพิมพ์หนังสือเรื่องโคลงรามเกียรติ์ อันมีต้นฉบับอยู่ ณ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากรยินดีอนุญาตให้พิมพ์ได้ดังประสงค์

เรื่องโคลงรามเกียรติ์นี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชักชวนพระบรมวงศานุวงศ์ นักปราชญ์ราชบัณฑิตตลอดจนข้าราชการที่สนใจในกวีนิพนธ์ ให้ช่วยกันแต่งอธิบายภาพรามเกียรติ์ และทรงโปรดให้จำหลักบนแผ่นหินติดไว้ที่เสาระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นพุทธบูชา เป็นโคลงทั้งสิ้นรวม ๔๑๙๔ บท ทั้งในส่วนพระองค์เองก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์ถึง ๘ ห้อง เป็นโคลง ๒๒๔ บท ต่อมาอาลักษณ์ได้คัดลงในสมุดข่อยด้วยเส้นรง แต่ก็ยังไม่ครบบริบูรณ์ ใน พ.ศ. ๒๔๙๖ กรมศิลปากรได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ไปคัดลอกโคลงที่ยังขาดอยู่อีกหลายบท จนได้ต้นฉบับครบบริบูรณ์ และในปัจจุบันได้เก็บรักษาต้นฉบับนี้ไว้ในหอสมุดแห่งชาติ

เนื่องจากโคลงภาพรามเกียรติ์นี้เป็นเรื่องใหญ่และเป็นหนังสือหนากว่าร้อยยก ถ้าจะจัดพิมพ์เป็นเล่มเดียวก็จะต้องลงทุนมาก กรมศิลปากร

จึงได้แนะนำผู้ที่ขอพิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพ แบ่งพิมพ์เป็นภาค ๆ ไป ปรากฏว่าได้จัดพิมพ์ไปแล้วรวม ๓ ภาคด้วยกัน คือ

ภาคที่ ๑ ตั้งแต่ห้องที่ ๑ ถึงห้องที่ ๒๕ จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ท่านผู้หญิงน้อม ศรีธรรมาธิเบศร์

ภาคที่ ๒ ตั้งแต่ห้องที่ ๒๖ ถึงห้องที่ ๖๒ จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พลเอก พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอดิศรอุดมศักดิ์

ภาคที่ ๓ ตั้งแต่ห้องที่ ๖๓ ถึงห้องที่ ๑๐๐ จัดพิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ หม่อมกลีบ ไชยันต์ ณ อยุธยา

กรมศิลปากรขออนุโมทนากุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งเจ้าภาพได้บำเพ็ญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่นางชลานุสสรผู้วายชนม์ ขอผลแห่งบุญกุศลทั้งปวงนั้น จงเป็นพลวปัจจัยอำนวยอิฐวิบุลมนุญผลแก่นางชลา-นุสสร ตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพทุกประการ เทอญ.

พ.อ. (ลายมือชื่อ)

อธิบดีกรมศิลปากร

๑๔ ตุลาคม ๒๔๙๗

นางชลานุสสร (เชื้อ รัตนเสน)

ชาตะ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๒

มรณะ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๗

อนุสสรณี

เชื้อ เป็นธิดาเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (ชุ่ม อภัยวงศ์) หม่อมกลีบเป็นมารดา เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๒ ที่เมืองพัตบอง

อันเขตพัตบองกับเสียมราฐ (เขมรเรียกว่าเสียมเรียบ) นี้ นักองค์เองซึ่งต่อมาเฉลิมพระนามเป็นสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี ยกถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๓๗ เมื่อจะกลับไปทรงราชย์ในประเทศกัมพุช หลังจากเสด็จเข้ามาอยู่กรุงเทพ ฯ ตั้งแต่ยังเยาว์ชันษาได้ ๑๐ ปี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (แบน) (ลางแห่งเรียกว่าอภัยธิเบศร์) ปกครองแคว้นนี้เป็นบำเหน็จความชอบที่ได้ดูแลประเทศกัมพุชโดยเรียบร้อยมาถึง ๑๒ ปี ในระหว่างที่นักองค์เองยังทรงพระเยาว์อยู่นั้น เชื้อสายของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ได้รับราชการดูแลแคว้นนี้มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๕๐ เมื่อแคว้นนี้ตกไปอยู่กับฝรั่งเศส เวลานั้นพระยาคทาธรธรณินทร์ (ชุ่ม) หลานทวดของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (แบน) เป็นผู้สำเร็จราชการอยู่ พอมอบกิจการงานให้ฝรั่งเศสแล้ว ท่านก็อพยพครอบครัวเข้ามาอยู่ในประเทศไทยที่เมืองปราจีน ทั้ง ๆ ที่กำลังเป็นฤดูฝน ไม่สะดวกแก่การเดินทางในเวลานั้นเลย ข่าวว่าฝรั่งเศสก็ชวนไว้ แต่ท่านไม่ยอมอยู่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จึงทรงสถาปนาท่านเป็นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ บรมนเรศรสวามิภักดิ์ สมบูรณศักดิสุกุลพันธ์ ยุติธรรมสุรภาพอัธยาศรัยอภัยพิริยปรากรมพาหุ ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ ได้รับพระราชทานนามสกุลว่า **อภัยวงศ์** ท่านอยู่ที่ปราจีนบุรีตลอดมาจนถึงอสัญกรรม.

เจ้าพระยาอภัยภูเบศร (ชุ่ม อภัยวงศ์) มีบุตรธิดา คือ

บุตรเกิดจากมารดาชื่อ พิง ๑ คน

๑. หลวงราชบูรพา (ฉาย อภัยวงศ์) ถึงแก่กรรม

บุตรเกิดจากมารดาชื่อ เซาะ ๑ คน

๑. นายถิน อภัยวงศ์ (ถึงแก่กรรม)

บุตรธิดาเกิดจากคุณหญิงส้อง ๕ คน

๑. หม่อมเชื่อม สมรสกับพระองค์เจ้าจรูญศักดิ์ กฤดากร มีบุตรธิดา ๒ คน

(๑) ม.ร.ว. ถนอมศักดิ์ สมรสกับ นายเพื่อ หริพิทักษ์

(๒) ม.ร.ว. ชายเจริญศักดิ์ กฤดากร (ถึงแก่กรรม)

๒. คุณริ่น สมรสกับ พระยากัลยาณมิตร (เชี่ยร กัลยาณมิตร) มีบุตร ๑ คน

(๑) นายชู กัลยาณมิตร (ถึงแก่กรรม)

๓. พระยาอภัยภูเบศร์ (เลื่อม อภัยวงศ์)

มีธิดาเกิดจากมารดาชื่อ เล็ก ๑ คน

(๑) พระนางเจ้าสุวัทนา

มีบุตรธิดาเกิดจากมารดาชื่อ สงวน สิงหเสนี ๖ คน

(๑) นายชวลิต อภัยวงศ์ สมรสกับ น.ส. นวล กัมปะนานนท์

(๒) นายเบศร์ อภัยวงศ์ (ถึงแก่กรรม)

(๓) นางถนอมวงศ์ สมรสกับ หลวงปฏิยัตินาวายุทธ (เฉียบ แสงชูโต)

(๔) นางประกอบกูล สมรสกับ พ.ต.ท. สวง วุฒินันท์

(๕) นางประชุมวงศ์ สมรสกับ นายชิต โปษยานนท์

(๖) นางสุดสงวน สมรสกับ พ.ต.ต. แถม ทองปุสสะ

มีบุตรเกิดจากคุณหญิงเรย์ ๒ คน

(๑) นายจันทร์คุปต์ อภัยวงศ์ (ถึงแก่กรรม)

(๒) นายฑิฆาวุ อภัยวงศ์

๔. พระอภัยวงศ์นรเศรฐ (ช่วง อภัยวงศ์) สมรสกับ ม.ล. อาภา กุญชร มีธิดา ๓ คน

(๑) นางวนิดา สมรสกับ ร.ต.ต. วิฑูรย์ แก่นอบเชย

(๒) นางจิตราภา สมรสกับ ร.ท. สวิส วรทัต ร.น.

(๓) น.ส. คฑาลัย อภัยวงศ์

ธิดาเกิดจากมารดาชื่อ กิมฮ้อ ๑ คน

๑. นางเนื่อง สมรสกับ นายพิศ สิงหเสนี (ถึงแก่กรรม)

ธิดาเกิดจากมารดาชื่อ งิ้ว ๑ คน

๑. นางนารถ สมรสกับ นายอุทัย เทพหัสดินทร์ (ถึงแก่กรรม) มีบุตร ๑ คน

(๑) นายสโรทัย เทพหัสดินทร์ (~~ถึงแก่กรรม~~)

ธิดาเกิดจากมารดาชื่อ กลีบ ๑ คน

๑. นางเชื้อ สมรสกับ หลวงชลานุสสร (บุญเกิด รัตนเสน) มีบุตรธิดา ๒ คน

(๑) น.ส. นงลักษณ์ รัตนเสน

(๒) นายประกาศ รัตนเสน

ธิดาเกิดจากมารดาชื่อ แอบ ๑ คน

๑. นางเริง สมรสกับ นายยวง อภัยวงศ์ มีธิดา ๑ คน

(๑) นางเริ่มศรี สมรสกับ นายฤๅชัย ศิริพันธ์

บุตรเกิดจากมารดาชื่อ เยื้อน ๒ คน

๑. นายยวง อภัยวงศ์ มีธิดาเกิดจากนางเริง อภัยวงศ์ ๑ คน

(๑) นางเริ่มศรี สมรสกับนายฤๅชัย ศิริพันธ์

สมรสกับ น.ส. โสภี ศรีนาคาร มีบุตรธิดา ๕ คน

(๑) ร.ต.ต. ชัยฤทธิ์ อภัยวงศ์ สมรสกับ น.ส. บุญชุม สมบัตินันทน์

(๒) นายชาลี อภัยวงศ์ สมรสกับ น.ส. ศิริพรรณ โทณวนิก

(๓) นายปรีชา อภัยวงศ์

(๔) นางกาญจนทิพย์ อภัยวงศ์ สมรสกับ นายประสม สุขก้อน

(๕) น.ส. กัณหา อภัยวงศ์

๒. ร.ต.ท. สวง อภัยวงศ์ มีธิดาเกิดจาก น.ส. ถวิล ๑ คน

(๑) น.ส. สมสวาท อภัยวงศ์

มีบุตรธิดาเกิดจาก น.ส. เลียบ ๓ คน

(๑) นายอัตถ์ อภัยวงศ์

(๒) น.ส. วัชรี อภัยวงศ์

(๓) น.ส. วัชรินทร์ อภัยวงศ์

มีบุตรธิดาเกิดจาก น.ส. สุวรรณา จิตต์จันกลับ ๔ คน

(๑) ด.ญ. สุวลี อภัยวงศ์

(๒) ด.ญ. แสงโสม อภัยวงศ์

(๓) ด.ช. อนุสิทธิ์ อภัยวงศ์

(๔) ด.ญ. ขนิษฐา อภัยวงศ์

ธิดาเกิดจากมารดาชื่อ แหวน ๑ คน

๑. นางสวิง สมรสกับ นายสุเพี้ย

บุตรธิดาเกิดจากมารดาชื่อ หนอม ๓ คน

๑. นางเพี้ยร สมรสกับ พันเอกหลวงยุทธปฏิภาณ (ชุด กัลยาณ-มิตร) มีบุตรธิดา ๒ คน

(๑) นายโชติ กัลยาณมิตร

(๒) น.ส. ชีวิน กัลยาณมิตร

๒. นายหมิว อภัยวงศ์ สมรสกับ น.ส. แมรี่

๓. นายแสวง อภัยวงศ์ สมรสกับ น.ส. ประคอง พุ่มทองศุข

บุตรเกิดจากมารดาชื่อ หยุด ๑ คน

๑. นายขาบ อภัยวงศ์ สมรสกับ น.ส. จิตรา มีบุตร ๑ คน

(๑) นายขจิต อภัยวงศ์

<u>บุตรเกิดจากมารดาชื่อ รอด ๑ คน</u>

๑. นายควง อภัยวงศ์ (หลวงโกวิทอภัยวงศ์) สมรสกับ น.ส. เล็ก คุณะดิลก มีบุตร ๒ คน

(๑) นายดิลก อภัยวงศ์

(๒) นายคทา อภัยวงศ์

<u>บุตรเกิดจากมารดาชื่อ อิ่ว ๑ คน</u>

๑. นายเชิ่ยด อภัยวงศ์ สมรสกับ ม.ล. พวงร้อย สนิทวงศ์ มีบุตรธิดา ๓ คน

(๑) ด.ช. กสก อภัยวงศ์

(๒) ด.ญ. มัทนะพันธุ์ อภัยวงศ์

(๓) ด.ญ. พัชราภรณ์ อภัยวงศ์

<u>บุตรธิดาเกิดจากมารดาชื่อ บัว ๒ คน</u>

๑. พ.ต. แถบ อภัยวงศ์ สมรสกับ น.ส. บุญทรัพย์ เสาหพันธุ์ มีธิดา ๒ คน

(๑) น.ส. ประภัศรา อภัยวงศ์

(๒) น.ส. นันทาวดี อภัยวงศ์

๒. นางถวิล สมรสกับ นายสนั่น อภัยภูมินารถ มีบุตรธิดา ๓ คน

(๑) น.ส. อุทมา อภัยภูมินารถ

(๒) ร.ท. เล็ก อภัยภูมินารถ ร.น.

(๓) นายสฤษดิ์ อภัยภูมินารถ

ธิดาเกิดจากมารดาชื่อ หวาน ๑ คน

๑. นางจำรัส สมรสกับ นายสวาท สุจริตกุล (พระสุจริตธำรง) มีบุตรธิดา ๑๐ คน

(๑) นายปิยะชาติ สุจริตกุล

(๒) ร.ต.ท. ศิริ สุจริตกุล

(๓) นายโสรัจ สุจริตกุล

(๔) ร.ต.ต. วัฒนะ สุจริตกุล

(๕) นายรัตน์ สุจริตกุล

(๖) น.ส. ทวีสวาท สุจริตกุล

(๗) น.ส. สว่างศรี สุจริตกุล

(๘) นายสาทร สุจริตกุล

(๙) น.ส. ประภาศรี สุจริตกุล

(๑๐) นายจำรูญ สุจริตกุล

ธิดาเกิดจากมารดาชื่อ อิว ๑ คน

๑. นางแจ่มศรี สมรสกับ นายภักดิ์ วัชราภัย มีบุตรธิดา ๔ คน

(๑) นายโอภาส วัชราภัย

(๒) นางจิระประภา สมรสกับ น.ท. จวบ หงสกุล ร.น.

(๓) นายเด็ดดวง วัชราภัย

(๔) ด.ช. ชาย วัชราภัย

ธิดาเกิดจากมารดาชื่อ สังวาลย์ ๑ คน

๑. นางอบเชย สมรสกับ พลจัตวา หลวงราญปฏิเวทย์ (เวก สุวรรณกร) มีบุตรธิดา ๔ คน

(๑) นางเกษิณี สมรสกับ นายเครือ ทัพลักษณ์

(๒) น.ส. สุวลี สุวรรณกร

(๓) นายไพโรจน์ สุวรรณกร

(๔) น.ส. นวลศรี สุวรรณกร

ธิดาเกิดจากมารดาชื่อ แย้ม ๑ คน

๑. นางแสงอำไพ สมรสกับ นายกวี ฉัตรภูติ

(๑) น.ส. ผุสดี ฉัตรภูติ

(๒) น.ส. วีระนารถ ฉัตรภูติ

(๓) ด.ช. ชาติปรีดี ฉัตรภูติ

(๔) ด.ช. พีระพล ฉัตรภูติ

(๕) ด.ญ. วิมลลักษณ์ ฉัตรภูติ

บุตรธิดาเกิดจากมารดาชื่อ ช้อย ๒ คน

๑. นางนวลฉวี สมรสกับ พันเอก สงบ บุณยเกศานนท์ (ขุนสงบระงับศึก) มีบุตรธิดา ๕ คน

(๑) นายวีระ บุณยเกศานนท์ สมรสกับ น.ส. สุมล เชาวนชาติ

(๒) น.ส. วิมลวรรณ บุณยเกศานนท์

(๓) นายวิศิษฐ์ บุณยเกศานนท์

(๔) นายวิสูตร บุณยเกศานนท์

(๕) ด.ญ. นงนุช บุณยเกศานนท์

๒. พ.ท. รวย อภัยวงศ์ สมรสกับ น.ส. ละมัย วัลยะเสวี (ถึงแก่กรรม) มีธิดา ๑ คน

(๑) น.ส. รุจิรา อภัยวงศ์

สมรสกับ น.ส. จรูญศรี โปษยบุตร

บุตรเกิดจากมารดาชื่อ สอน ๑ คน

๑. ร.ต.อ. สนอง อภัยวงศ์ สมรสกับ น.ส. วิไลวรรณ บูรณศิริ มีบุตรธิดา ๕ คน

(๑) น.ส. กิดาการ อภัยวงศ์

(๒) นายกำชัย อภัยวงศ์

(๓) ด.ช. ก้องเกียรติ อภัยวงศ์

(๔) ด.ญ. เกวลี อภัยวงศ์

(๕) ด.ช. มันทาร อภัยวงศ์

บุตรเกิดจากมารดาชื่อ ละมุด ๑ คน

๑. นายสวาสดิ์ อภัยวงศ์ สมรสกับ น.ส. ประวัติ สาณะเศรษฐ มีบุตรธิดา ๔ คน

(๑) น.ส. สุดา อภัยวงศ์

(๒) นายสุวิทย์ อภัยวงศ์

(๓) นายวิชา อภัยวงศ์

(๔) ด.ญ. จิตติมา อภัยวงศ์

มีบุตรธิดาเกิดจาก น.ส. จงดี จุลินทร ๓ คน

(๑) นายสุจินต์ อภัยวงศ์

(๒) ด.ช. สุเจตน์ อภัยวงศ์

(๓) ด.ญ. ผุสดี อภัยวงศ์

บุตรธิดาเกิดจากมารดาชื่อ ละม้าย ๓ คน

๑. นายเกษม อภัยวงศ์

มีธิดาเกิดจาก น.ส. อนุศรี ปรีโหตร ๑ คน

(๑) น.ส. อรสา อภัยวงศ์

มีบุตรธิดาเกิดจาก น.ส. เฉลิม พลับโสภา ๓ คน

(๑) ด.ญ. นวรัตน์ อภัยวงศ์

(๒) ด.ช. ธีระ อภัยวงศ์

(๓) ด.ช. สุรพล อภัยวงศ์

มีธิดาเกิดจาก น.ส. ยุพิน ๑ คน

(๑) ด.ญ. ศิริยุพา อภัยวงศ์

๒. นางฉอ้อน สมรสกับ พระพิเศษพาณิชย์ (วิบูลย์ ปกมนตรี)

มีบุตรธิดา ๖ คน

(๑) นายวุจิระ ปกมนตรี

(๒) น.ส. เรวดี ปกมนตรี

(๓) นายศิริสมพงษ์ ปกมนตรี

(๔) นายวิถาศ ปกมนตรี

(๕) นายวงศ์วิรัต ปกมนตรี

(๖) นายอนุสิทธิ์ ปกมนตรี

๓. นายพัลลภ อภัยวงศ์ สมรสกับ ม.ร.ว. เยาวภาพงศ์เศรษฐ์ จักรพันธุ์

มีบุตร ๑ คน

(๑) นายเฉลิม อภัยวงศ์

เชื้ออภัยวงศ์กับข้าพเจ้า เข้าพิธีสมรส เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ที่บ้านถนนบำรุงเมือง เชิงสะพานกษัตริย์ศึก พระนคร เนื่องจากอาชีพทางราชการ พอแต่งงานได้ประมาณครึ่งเดือน ข้าพเจ้าก็ต้องเดินทางไปประจำหน้าที่ควบคุมงานก่อสร้างต่างจังหวัด ในตอนระยะแรกเธอมิได้ติดตามไปด้วย เพราะต้องจัดแจงธุระทางบ้านให้เรียบร้อย เมื่อเสร็จงานทางบ้านแล้ว ข้าพเจ้าก็ลงมารับเธอไปด้วย ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นไปเป็นเวลาหลายปี เธอต้องผจญกับความกันดารลำบากต่อชีวิตอย่างมากมาย ซึ่งมิเคยได้พบ แต่ก็มิได้ปริปากบ่นว่าอย่างใดแม้แต่น้อย

งานของข้าพเจ้าเป็นงานเบื้องต้นของโครงการณ์ ส่วนมากเป็นงานสำรวจภูมิประเทศและวางผัง เราต้องทำงานกันในป่าทึบ ที่พักยังไม่มี ต้องอาศัยอยู่ในเรือและในเต็นท์ ถางป่าออกเป็นแนวเท่าที่จำเป็น กว่าจะวางผังและสร้างที่พักเสร็จก็เป็นเวลาแรมปี ความลำบากยากเข็ญของชีวิตพวกช่างในเวลานั้นมีมากเพราะเกี่ยวกับการคมนาคม เนื่องจากหัวงานของเราอยู่ในป่าห่างจังหวัดมาก จะไปธุระที่จังหวัดกันสักครั้งก็ต้องเตรียมการกันเป็นการใหญ่ ต้องเสียเวลาตั้งวัน อาหารการกินก็อัตคัด ยารักษาโรคก็ไม่มี เจ็บป่วยกว่าจะพบแพทย์ได้ คนไข้ก็สบักสบอมกว่าจะได้ส่งตัวไปถึงแพทย์

เมื่อข้าพเจ้าลงมารับเธอไปอยู่ด้วยที่หัวงานคลองมะขามเฒ่า จังหวัดชัยนาทในครั้งแรก ข้าพเจ้าเกรงเหลือเกินว่าเมื่อเธอพบเห็นลักษณะที่อยู่ของเราในป่า ซึ่งในเวลากลางคืนได้ยินเสียงของสัตว์ป่าต่าง ๆ เป็นประจำแล้ว คงตกใจกลัวมาก เธอก็มิได้แสดงอาการหวาดเกรงแต่ประการใด

ให้ข้าพเจ้าเป็นห่วง ยิ่งกว่านั้นมีครั้งหนึ่งเมื่อเธอไปอยู่ได้สองสามเดือน คนงานทำกรงดักเสือได้ตัวหนึ่งใต้ถุนบ้านพักของเรา เพราะมันมากินไก่ที่เราเลี้ยงไว้เสมอ เธอมิได้ตื่นเต้นจนเกินไป และเราก็ได้จัดส่งไปให้คุณพระอภัยวงศ์นรเศรฐ พี่ชายของเธอที่กรุงเทพ ฯ

เธอเป็นผู้ที่มีนิสัยเต็มไปด้วยความเมตตากรุณา และเมื่อเราต้องดำรงชีวิตอยู่ในป่าดงพงพีเช่นนั้น เธอก็ยังมีใจเผื่อแผ่ความเมตตาไปถึงพวก ช่าง เสมียนพนักงานตลอดจนคนงานของข้าพเจ้า คอยถามการกินอยู่ความทุกข์ร้อน ใครขัดสนในเรื่องอะไร เธอก็ช่วยเหลืออยู่เสมอ เธอไปกรุงเทพฯกลับมาครั้งไร ขนสิ่งของเครื่องใช้ขึ้นมาเป็นกองเพนินเสมอ เงินเดือนและเบี้ยเลี้ยงไม่เคยพอใช้สักเดือนเดียว อันอุปนิสัยใจคอของเธอที่มีความเมตตาปรานีเผื่อแผ่ และทั้งไม่เคยเอ่ยปากอิจฉาริษยานินทาผู้ใดเลยดังนี้ เธอจึงเป็นผู้ที่รักใคร่ของญาติมิตรสหายทั่ว ๆ ไป สำหรับในสกุลอภัยวงศ์แล้ว ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าพี่น้องทุกคนรักใคร่เธอมาก

ชีวิตของเราก็คงเป็นไปในทำนองนี้อีกหลายปี กล่าวคือเมื่อเสร็จงานก่อสร้างแห่งหนึ่ง เราก็ต้องย้ายไปเปิดหัวงานและโครงการณ์แห่งอื่นต่อไป ซึ่งกินเวลาอีกอย่างน้อยตั้งห้าหกปี ตลอดเวลา เธอก็ติดตามดูแลความเป็นอยู่ของเรา ต้องผจญกับชีวิตที่ลำบากยากเย็น บางครั้งก็แทบเอาชีวิตเธอและลูกเล็ก ๆ อีกสองคนไปทิ้งเสีย เพราะเรือตรวจการ ซึ่งเราต้องอาศัยอยู่โดนพายุจะคว่ำลงกลางแม่น้ำ และหลายครั้งที่ลูกเจ็บอยู่ในป่าห่างจากจังหวัดตั้ง ๕๐ กิโลเมตร และไม่มีทางติดต่อกับแพทย์ทางจังหวัดได้ ต้องรักษากันเอง เดชะบุญคุณพระช่วยก็รอดมาได้

ชีวิตในป่าดงของเราจบลงเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๘๒ ทางราชการได้ย้ายข้าพเจ้ากลับกรม เราก็ได้มาอยู่บ้านเดิมที่ถนนบำรุงเมือง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้ให้เขาเช่าบ้านที่ถนนบำรุงเมือง ไปปลูกบ้านใหม่อยู่ที่ถนนพระเจ้าตากสิน สำเหร่ ธนบุรี

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ในขณะที่ข้าพเจ้าต้องออกไปทำงานป้องกันน้ำท่วม เธอได้เริ่มป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูง เธอก็ได้รับการรักษาพยาบาลตลอดเวลามา อาการป่วยของเธอก็มิได้ร้ายแรงแต่อย่างใด ไปไหนมาไหนได้ แทบทุกปีได้ไปตากอากาศที่หัวหิน เพราะเธอถูกกับอากาศที่นั้น ไปอยู่ที่หัวหินเธอสบายดีขึ้นมาก ครั้นจะไปอยู่ที่นั่นเป็นประจำ โอกาสของเราก็ยังไม่อำนวย ในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ อาการโรคของเธอกำเริบขึ้น และมีโรคอื่นแทรกแซงขึ้นอีก เธอจึงไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลศิริราช และ สถานพยาบาล สายนัดดา ของ นายแพทย์หม่อมหลวงเต่อ สนิทวงศ์ เธอได้รับการรักษาพยาบาลอย่างดีที่สุดโดยนายแพทย์ที่เชี่ยวชาญหลายนายตลอดเวลา แต่อาการก็คงทรงและทรุดลง และในที่สุดนายแพทย์ก็มิสามารถจะประคองชีวิตเอาไว้ได้ เธอได้ถึงแก่อนิจกรรมใน ท่ามกลางความเศร้าโศก ของ ญาติมิตร ที่ สถานพยาบาลสายนัดดาเมื่อเวลา ๒๑.๐๐ น. วันที่ ๗ มีนาคม ๒๔๙๗

เธอได้จากข้าพเจ้าและลูก ๆ ไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับ ไม่มีอะไรที่จะมาเปรียบเทียบกับความอ้างว้างเปล่าเปลี่ยวที่เธอทิ้งไว้ให้เรา พ่อลูก ต่อไปตลอดชีวิต เธอเป็นภรรยาและเพื่อนที่ดีที่สุดในชีวิตของข้าพเจ้า และเป็นแม่ที่รักลูกเท่าชีวิตของเธอ

ด้วยอานิสงส์ผลบุญแห่งเมตตาจิตซึ่งเธอได้ บำเพ็ญไว้ในขณะ ที่เธอมีชีวิตอยู่ จงเป็นผลสนองและดลบันดาลให้ดวงวิญญาณบริสุทธิ์ของเธอจงประสบแต่ความสุขสงบในสุคติตามนั้นด้วย ความดีอันใดซึ่งจะยังผลให้เกิดกุศลกรรมซึ่งข้าพเจ้าได้เคยสร้างสรรไว้ ข้าพเจ้าขออุทิศความดีนั้น ๆ เป็นพลีแด่วิญญาณของเธอเพื่อจะได้เป็นแรงจรรโลงให้ได้บรรลุถึงจุดยอดแห่งความสุขสงบที่แท้จริง โดยปราศจากมนทิลแห่งเครื่องเศร้าหมองทั้งหลายที่จะมากรายใกล้ เดชะ คุณพระศรีรัตนตรัย ขอให้สิ่งที่ข้าพเจ้าปรารถนาและอุทิศเพื่อวิญญาณอันบริสุทธิ์ดวงนี้จงบรรลุผล สมดังที่ข้าพเจ้าได้มุ่งหวังไว้ด้วยจงทุกประการ

ในที่สุดข้าพเจ้าและลูกทั้งสอง ขอขอบคุณ บรรดา นายแพทย์ ที่ได้ทำการรักษาพยาบาลเธอ ตลอดจนญาติมิตรที่ได้มีเมตตาจิตอุตส่าห์มาเยี่ยมเยียนในระหว่างที่เธอป่วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณเต๋อ และคุณศิริมา สนิทวงศ์ เป็นผู้ที่ได้ดูแล **พี่ชื่อ** ของเธอโดยใกล้ชิดมาตลอดเวลา ตั้งแต่เธอเริ่มป่วยจนอวสานชีวิตของเธอ ข้าพเจ้าและลูกจะรำลึกถึงคุณความดีอันเลิศนี้ไว้ตลอดเวลา.

ชลานุสสร.

๑ ธันวาคม ๒๔๙๗

โคลงเรื่องรามเกียรติ์
จารึกอยู่ที่เสาพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ภาค ๔

ห้องที่ ๑๐๑

พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนบดินทรไพสาลโสภณ

เอกองค์ทรงครุธแกล้ว เกียรติขจร
เสด็จออกบ่วงพานร นอบไหว้
เลี้ยงอสุรดัษกร โห่สนั่น
ถามพิเภกว่าใครใช้ ยกรี้พลมา
โหรยักษยามเลิศรู้ เรวทูล
นายทัพราพนาสูร แน่แท้
กับสองบุตรตระกูล เกิดกับ คเชนทรเฮ้ย
เชิญเสด็จไปปราบแม้ จักได้ไชยอรินทร
ธทราบทูลเสร็จแล้ว โองการ
สั่งบุตรสุริยชาญ อย่าช้า
สุครีพรับบรรหาร มาจัด พลแฮ
เสร็จสรรพทัพหลังหน้า ปีกป้องกองหลวง
สององค์ทรงเครื่องแล้ว จับศิลป์
ทรงรถอมรินทร์ อร่ามพร้อย
พระลักษณแยกหมู่กระบิน เป็นทัพ น่าเฮ้ย
ได้ฤกษเคลื่อนพลคล้อย สู่พื้นสมรภูมิ

ทศเศียรทรงคชแกล้ว กลางณรงค์
สั่งบุตรเข้ายุทธยง อย่าช้า
พลบั๊กษกระบี่ตรง ตรูรบ กันแฮ
พระลักษณแผลงถูกม้า ชี่พลี้ล้นทั้งสอง
ทวิราชโอรสเจ้า ลงกา
แผลงสาตรเก้าสิงมา ร่อนคว้าง
องค์พระอนุชา หัดถ์หน่วง ศิลป์เลย
พลันลั่นลูกศรล้าง บุตรท้าวทั้งสอง
ทศภักตรขว้างจักรล้าง ชี่พกระบิน
จักรกฤษณแผลงพรหมมาศศิลป์ กระบี่พื้น
กุมภัณฑเพ่งพักตรผิน เหนบุตร ม้วยแฮ
โศกซบสื่อกสื้อน ขับช้างแอบไพร
มณโฑนั่งนบนิ้ว บริกรรม
กอบกิจพิธีล้ำ เร็จแล้ว
มอบอุทกให้อำ มาตย์ชื่อ มโหธร
เหาะจากลงกาแคล้ว ม่อ (๑) น้ำนำถวาย
ราพณ์ร้ายรับม่อน้ำ ทิพย์ประ พรมเฮย
บีศาจซึ่งมรณะ กลับฟื้น
ตบหัดถตรัสฉนิะ ชาญเชี่ยว จริงนอ
สั่งอสุรเพี้ยบพื้น อย่าช้าประดาดื่

---

(๑) ม่อ = หม้อ (เอกไทย)

บันดาปีศาจร้าย ฤทธิแรง ณรงค์ฤๅ
โรมรุกบุกพื้นแทง ทั่วหน้า
กระบินต่อยุทธแยง ยลย่อ จิตรเฮย
ต่างแยกแตกยับว้า วุ่นทั้งทัพไชย

สุครีพองคตทั้ง หนุมาน
พิฆาฏอสุรสาธารณ์ ป่นปี้
ถึงเลวเหล่าบริวาร แปลกปลาด ใจนา
ปวงปีศาจตายกี้ กลับกลุ้มตลุมถึง

องค์นารายณ์ธิราชเรือง โรมยักษ
พระหัตถจับศรศักดิ เสียงซ้ำ
แผลงพลันถูกศรปัก อกปีศาจ
อสุรกายแกล่กล้ำ รูปนั้นพลันสูญ

ทศภักตรวักน้ำทิพย์ ปะพรม
ปีศาจฟื้นกลุ้มกลม รบร้า
จักรกฤษณคิดปรารมย์ ถามเหตุ พิเภกเฮ่ย
อสุรเปนพรั่งหน้า จักแก้กลไฉน

ยักษโหรยอหัตถแล้ว ทูลพลัน
อุทกทิพย์มณโฑสรร เศกไซ้
ริบแก้พิธีอัน สังวาศ รศนา
อีกพระแผลงศรให้ โอบอ้อมล้อมอสุร

พระพังพิเภกแจ้ง จับศิลป์ แผลงเฮย
เปนข่ายโอบอสุรินทร แน่นแฟ้น
แล้วรับสั่งสามกระบิน กับเหล่า ลิงนอ
เรวเร่งไปตอบแค้น ตัดต้นกลพิธี

นิลนนท์วายุบุตรทั้ง ชมภูพาน
รับสั่งองค์อวตาร นอบน้อม
พาพลถึงสมุทหาร เดินด่วน
ถึงเชตรลงกาพร้อม หยุดยั้งแปลงกาย

ชมภูพานนิมิตรแม้น การุณ ราชเฮย
นิลนนท์เปนกุญ ชเรศกล้า
วายุบุตรคือขุน ทศภักตร์
ลิงไพร่พรั่งพร้อมหน้า นิมิตรเพียงพลมาร

ยกพลเร่งรีบเข้า ลงกา
ต่างทักถามกิจจา แซ่ซ้อง
กระบี่บอกชาวประชา เสรจศึก แล้วพ่อ
ลิงมนุศยพี่น้อง มอดม้วยฤๅหลอ

ลงจากคอคชเข้า โรงพิธี
นั่งแนบตาบศรี บอกน้อง
ว่าอริราชไพรี วายวอด หมดแล
เชิญสถิตย์สถานห้อง นั่งซ้ำไยไฉน

ถึงปรางค์พลางพลอดจ้อ เจรจา
ตั้งแต่เป็นลงกา สิ่งบเลี้ยน
เพราะเจ้าเศกธารา ชุพชีพ ยักษ์แฮ
นางตอบว่าผิดเพี้ยน เวทช้าลงกาจม

ดูกลมสมเล่นห์น้อง แนบสนิท
รสรื่นชื่นชูจิตร แรกรู้
นางสมานสมัครพิศ สวาดิรศ รักเอย
อรแงบกระบี่ซู้ แน่แท้ทศเศียร

สองทหารชาญยุทธทั้ง พลลิง
ฉุดฉากกระชากชิง ช่วยรื้อ
โรงราชพิธีหญิง ยับย่อย ลงแฮ
ราชวัติฉัตรธงยื้อ เยื่อสิ้นถอนเสา

วายุบุตรกล่าวเลศเค้า โลมตา
พี่จะยกโยธา เที่ยวค้น
จับพิเภกมัดมา ตัดศีศะ เสียบเฮย
ตระบัดจากห้องพ้น รีบขึ้นคชสาร

เดินพลจนเกือบใกล้ กองทัพ
แปลงเพศจากมารสรรพ ด่วนเฝ้า
ทูลแยบพิธียับ พระตรัส ชมเฮย
แล้วสั่งสุครีพเช้า ไล่ล้างเหล่าอสูร

ขุนมารเหนบี่ศาจม้วย มรณหมด
น้ำทิพย์ที่จะรด ขัดข้อง
ไส้คเชนทรไล่ลิงลด เลี้ยวอิ่ง หนีเฮย
รามเศแผลงศรต้อง เป่าแก้แผลหาย

องค์นารายณ์ลั่นซ้ำ ศรไชย
พลยักษแลช้างประไล ชีพเปลื้อง
ทศภักตรดุเดือดใจ ขว้างจักร มาเฮ
วิศณุน้าวศรเยื้อง ลั่นล้างเหล่าอสูร

ราพณ์ร้ายแรงเรี่ยวสิ้น สุดทรวง
คับอกวิตกตวง เพียบแท้
ลิงเยาะกล่าวถึงดวง สมริง กูเอย
โอ้บ้านนี้พีร์แม้ แหลกแล้วลิงลุย

จึ่งชวนเลิกทัพแล้วรั้ง เจรจา
เยนค่ำพระสุริยา ลับแล้ว
นารายณ์ตอบอสุรา ตามจิตร ท่านเทอญ
พลางสั่งเคลื่อนพลแคล้ว คลาดเข้าพลับพลา

จบห้องที่ ๑๐๓

ห้องที่ ๑๐๒

พระราชนิพนธ์

สิบเศียรสุรภาพผู้ ทรงจักร
เห็นพยุหรามลักษณ์ ฉาศแล้ว
รวบรวมนิกรยักษ์ ยังหลบ เหลือแฮ
เร่วเร่งกลับคืนแคล้ว คลาศเข้าเขตรขันธ์

ครั้นถึงนคเรศเข้า คืนวัง
เห็นจากคารุงรัง รกเรี้ยว
เอะโรงพิธีพัง เพราะเหตุ ใดนอ
หนักพระไทยพลางเลี้ยว หลีกขึ้นปรางค์ทอง

เห็นมณโฑสถิตย์ห้อง พิมาน
นั่งแนบองค์นงคราญ ซักไซ้
ด่วนละพิธีการ ใยนั่น อนุชนา
ใครซึ่งมาบอกให้ เลิศร้างจรรยา

สงครามครานี้เกือบ มิไชย
ด้วยปีศาจสุรไกร กาจแกล้ว
เคี่ยวขับกลับสุดไกษย ฝูงปีศาจ
เพราะอุทกทิพย์แคล้ว คลาศช้าเสียเชิง

แค้นใจไฉนริบทิ้ง ทอดกิจ เสี่ยฤๅ
ฤๅว่าอรใคร่สถิตย์ แท่นแก้ว
นั่งนานเหนื่อยเมื่อยปฤษ— ฎางคนัก ฉะนั้นฤๅ
เพราะบ่เคยขาดแคล้ว คลาศผู้ผดุงถนอม

มณโฑตอบถ้อยพระ ทรงฤทธิ
ไฉนพระจะพานผิด แก่ข้า
พระว่าปัจจามิตร ม้วยมอด หมดแฮ
ให้เลิกพิธีคว้า แย่งรื้อโรงเสีย

ยังพาข้าบาทขึ้น ปรางค์มณี นี้นา
ตรัสว่าพิเภกหนี รอดได้
จะด่วนยกโยธี ไปเข่น ฆ่าแฮ
พระเคลือบแคลงคำให้ สอบสิ้นสาวสนม

ทรงสดับสดุดต้อง ใจนึก แล้วนอ
เหนตลอดลับลึก ล่วงรู้
มณโฑถูกกลศึก เสียกิจ กายนา
ครางร่ำบ่นอวดรู้ อกเพี้ยงเพลิงเผา

จักเผยพจนออกได้ ดังฤๅ
ข่าวจักขจรฤๅ โลกหล้า
ใครอื่นไป่อาจคือ อ้ายหนุ มานแฮ
แปลงรูปโดยฤทธิกล้า อาจแกล้งปลอบกู

ตรัสกระซิบอรรคเรศแก้ว กับกรรณ
สมรทราบแสนโศกศัลย สลบล้ม
ราพนาสูรสำคัญ ขนิษฐ์วอด วายแฮ
ช้อนเกษตระกองก้ม ภักตรไห้พิไรครวญ

คลายโศกธสั่งให้ นำสุคน ธารเอย
มาชะโลมนฤมล กลับฟื้น
ฟูมฟายพระอสุชล ธารถั่ง แถวแฮ
ครวญคร่ำกำสรดสอื้น โอษฐ์อ้อนวอนทูล

บดินทรสูรเสี่ยเกี่ยรติทั้ง เสี่ยกิจ
อับปรยศทั่วทศทิศ เพราะข้า
ขอจงพระทรงฤทธิ พื้นฟาด
ด้วยพระขรรค์คมกล้า เกลื่อนเศร้าบทศรี

อสุรีโลมลูบเบื้อง ปฤษฎางค์ ปลอบเอย
เสี่ยใช่เสี่ยสัตยนาง อย่าสร้อย
ตัวพี่บ่มีคลาง แคลงจิตร เจ้านา
จงรงับดับละห้อย อย่าไห้โหยหวน

พลางชวนอรย่างเยื้อง ยาตรา
เข้าที่ศรีไสยา หย่อนเศร้า
ยอกรก่ายภักตรอา วรณ์วิตก
ดำริจะรบเร้า ปราบเสี้ยนอรินทร์ราม

สงครามครั้นช่าง เปนไฉน
รบบรู้มีไชย สักครั้ง
ญาติมิตรหมู่พลไกร ม้วยมอด
เสียกิจพิธีทั้ง อนุชซ้ำเสียสกนธ์

คนกู้เชื้อชาติ ชายชาญ ไชยเฮย
ไฉนจะนิ่งอัปรมาณ หม่นไหม้
จักออกรุกโรมราญ อริราช อึกนา
สู้มนุศยพานรให้ สุดสิ้นแรงหาญ

ตริการตราบม่อยเคลิ้ม ฌธมสนิท
พอผ่องพรรณแสงสิทธิ ส่องฟ้า
เสดจสู่พระโรงสถิตย์ ทิพยอาศน์
อำมาตยหมอบเสนอหน้า นอบเฝ้าฟังสาร

โองการกำหนดให้ เกณฑ์พหล
ล้วนคู่ใจจุมพล ผ่านเผ้า
เจนสาตรทราบสรรพมนต์ มีศักดิ สูงแฮ
ห้าสิบสมุทเข้า ควบตั้งต่อสมร

มโหทรรับถ้อยท่าน บัญชา สั่งเฮย
จัดพยุหเสนา นับล้าน
บันทัพสรรพซ้ายขวา ทัพน่า หลังแฮ
ยุกระบัตรกองหลวงต้าน ต่อเสี้ยนศึกสยอง

กรมช้างผูกช้างเชื่อง ซับมัน
ขุนคชินทรเข้มขัน ขี่คว้าง
สัปคับครบเครื่องสรร— พาวุธ วางแฮ
พลแวดเชิงชิดช้าง ขบเขี้ยวกุมคทา

กรมม้าผูกม้าร่าน เริงพยศ
ขุนประจำเจนสกด ย่ำน้อย
หัดถ์ท้ายเทิดทวนชด ฉวัดร่อน รำแฮ
พลหอกหาญห้อมต้อย ติดข้างเคียงแซง

กรมรถแต่งรถล้อ เหล็กเพชร
เทียมดุรงค์พารเห็จ ลิ่วล้ำ
ขุนน้าวธนูเผด็จ ศึกคู่ สถิตย์แฮ
ทวยธนูศรซ้ำ สกดห้อมล้อมสถอน

พลจรเจนศึกล้วน กุมสาต- ตราแฮ
เขนโล่ห์โตมรมาศ มากง้าว
ต่างสวมเกราะกรอมอาตม์ องอาจ เอ่กเอย
พร้อมพรั่งยั้งท่าท้าว ธิราชผู้จอมพล

ฝ่ายพงษกมลาศเกล้า ลงกา
สรงสหัสธารา รื่นเร้า
สอดรัตนบีลันธนา ภรณ์เพริศ พรายแฮ
งามเทียบธาดาเจ้า จากฟ้ามาณรงค์

ทรงวราวุธพร้อม เพียงหัตถ์
เถลิงพิไชยรถรัตน์ รุ่งฟ้า
แสนล่ำอสุรเนื่องขนัด ขนาบแห่ แหนเฮย
แสงสาตราภรณจ้า จับพื้นแผ่นพโยม

เสียงประโคมแซ่งอื้อ เอิกอึง
เสียงพลสัญญาตึง ตื่นฟ้า
เสียงโห่สท้านถึง พรหมโลก
เสียงบาทสเทือนหล้า เล่ห์ด้าวดินไหว

พลไกรเดินดื่นท้อง ทางพนม
ลุยเหล่ารุกขรทม เทียบแปล้
สัตวสิงวิ่งซานซม ซอนซอก
ผ่านละหานธารแห้ง เหือดด้วยดินสลาย

ถึงชายพนัศยั้ง หยุดพล
คอยอมิตรมาผจญ จักสู้
สั่งให้โห่อึงอล– เวงหวาด โลกแฮ
เตือนทัพโททท้าวรู้ เรียกเร้าสงคราม

จบห้องที่ ๑๐๒

ห้องที่ ๑๐๓

พระราชนิพนธ์

ปางพระพิศณุนารถไท้ เทวา วตารเฮย
เถลิงอาศนราชพลับพลา เพริศแพร้ว
พรั่งพร้อมพระยาพา นรหมอบ แหนแฮ
ส่งาดังดาราแผ้ว ผ่องล้อมจอมจันทร์

พระกรรณกำหนดได้ ยินตระหนัก
เสียงโห่แห่งพลยักษ กึกก้อง
ตรัสถามพิเภกทัก ทายเหตุ ทูลเฮย
ว่าทัพทศภักตรพ้อง ฤกษ์อ้างออกณรงค์

ทรงทราบจึงสั่งน้อง พาลี
ให้เทียบทวยโยธี ทัพกล้า
สิบหมื่นแต่พันมี ฤทธิรุทธ์
เราจะออกโรมร้า ราพณ์เสี้ยนศึกแสลง

สุครีพเคารพเบื้อง บาทา ท่านเฮย
รับราชกฤตยฎีกา ใส่เกล้า
มาเทียบพยุหแสนยา กรทัพ ใหญ่แฮ
เกณฑ์กระบี่บรรจบเข้า จนัดทั้งโหนคร

วานรชำนิแกล้ว กลางศึก
ชินสมรภูมิฮึก หึ้นห้าว
ยลยักษไป่เยงนึก ชนะแน่ ใจนา
ทราบกิจแต่งกายอคร้าว ครึกครื้นดื่นสนาม

สิบหมวดสวมหมวกเสื้อ ต่างสี กันนา
กุมหอกง้าวดาวดิ์ ดาบดั้ง
ขุนทัพเทียบพิริย์ พลครบ หมวดเฮย
หนั่นน่าพลับพลายั้ง ท่าเจ้าจอมปราณ

นฤบาลชวนอนุชเข้า ที่สนาน ชลแฮ
ทรงพัตราลังการ เกราะแก้ว
มงกุฎรัตนสังวาล เฉวียงโอบ องคเอย
จับวิรุณจักรวาฬแล้ว เสด็จขึ้นรถทรง

รถองค์อมรเทพไท้ ไพชยนต์
ห้ายอดเยี่ยมนภดล เด่นฟ้า
สารถีเทพดำกล กรนั่ง ประนมนา
เทียมสี่อมรมิ่งม้า เศวตแม้นเสมอสังข์

สั่งให้โบกธวัชคล้อย คลายพล
พานเรศแผลงฤทธิรณ กึกก้อง
เสียงบาทพ่างภูวดล แดนถล่ม ทลายแฮ
ถึงสมรภูมิพ้อง ทัพท้าวทศกรรฐ์

ท้าวยักษยลทัพตั้ง ต่อฉาน
หวังหักกำลังหาญ สั่งให้
ตีดาดดั้งหน้ากระดาน โดยด่วน
พลราพณ์ทราบสั่งไท้ เทียบหน้าประดาตี

พลกระบี่บย่อแย้ง แหยงยุทธ
ถมประทะอุตลุด หลุดอกล้อ
เหยียบบ่าคร่าเศียรฉุด ชิงศาตร อสูรนา
แขงต่อแขงขันข้อ เช่นเชี่ยวคอยประหาร

กุมภัณฑ์หนุนเนื่องเข้า สัประยุทธ
พลกระบี่ตีรุด รั่นยั้ง
พลยักษยิ่งตายชุด โซมมาก ลงเฮย
มารขยาดบอาจตั้ง ต่อต้านแตกซจาย

นายมารแม่ทัพทั้ง วานร นายเอ่ย
ต่างประจญประจัญกร แกว่นกล้า
ต่างฤทธิต่างรบรอน ราญหัก กันแฮ
ยักษเพลี่ยงวานรผร้า(๑) ชีพม้วยมลายชนม์

จอมมารพิโรธเคี้ยว ขบพื้น
โจนจากเกวียนศึกพลัน ไล่ล้าง
พลลิงหลบพันละวัน วางแหวก มาแฮ
โถมถีบเวชยันต์ง้าง ง่าเงื้อหักงอน

(๑) ผร้า = พร่า (ไทไทย) ต้นฉบับใช้ว่า ผล้า

นิศรราเมศกริ้ว　　โกรธา
ลงจากราชรถา　　ประทะสู้
ต่างรบต่างเรืองอา—　　นุภาพต่าง หาญแฮ
ว่องต่อว่องไวรู้　　ท่วงร้าทิรณ

ทศเศียรเสียท่าไท้　　โถมประทุษฐ์
ต้องพระแสงศรซุด　　ซอดล้ำ
ออกฤทธิรอาหยุด　　ยืนขยาด อยู่แฮ
สบช่องพระบช้ำ　　ช่วยขึ้นค้นศร

ภูธรแผลงถูกท้าว　　ทศกรรฐ์
เศียรกับกรขาดพลัน　　กลาดพื้น
ไป่สูญสุดชีวัน　　ร่ายเวท
สกนธติดสนิทพื้น　　โกรธฟุ้งคือไฟ

หมายใจพิฆาฏเจ้า　　จักรวาฬ
จับธนูพรหมมาน　　มุ่งน้าว
บัดองคพระอวตาร　　ภักตรเพ่ง ธนูนา
สวนพระแสงศรก้าว　　สกัดสู้ศรอสูร

ศรไชยไปต้องตัด　　สายธนู มารเฮย
ขาดเด็ดกระเด็นดู　　หลากล้ำ
แล้วฉวัดเฉวียนวู　　วางวิ่ง ไปแฮ
ต้องอกอสุรซ้ำ　　ปรุสั้นสรรพางค์

ทศภักตรเจ็บพ่างล้ม ประไลย ชนมนา
ร่ายพระเวทเกรียงไกร เกี่ยงแก้
แผลสนิทประสานใน ขณะเมื่อ นั้นแฮ
คร้ามเจ็บเข็ดเคยแพ้ ขยาดซ้ำเสี่ยที

เสียดายสายเทพแก้ว เกาทัณฑ์
คู่หัตถ์กมลาศสรร เศกให้
แต่นี้จักโรมรัน รามชนะ ไฉนฤา
จำจะกลับกรุงได้ ตริแก้การณรงค์

ตริเสร็จสั่งให้เลิก พลไกร
กลับนครคืนครไล คลาศแคล้ว
ทรงสังขสั่งทัพไชย คืนกลับ
เสด็จสู่พลับพลาแพร้ว พรั่งพร้อมพานรินทร

พระทรงดำริห์ด้วย การสง ครามแฮ
ซึ่งสิบศิรไป่ปลง ชีพม้วย
พลางถามพิเภกจง แจ้งเหตุ
อสุรคงชีพด้วย เดชกล้ากลั่นไฉน

พิเภกทูลเหตุแจ้ง จริงประจักษ
ว่าจิตรท้าวทศภักตร ถอดไว้
อาศรมแห่งพระนัก สิทธิซ่อน สงวนแฮ
จักกราบทูลก่อนได้ เฉกแสร้งสังหาร

พระอวตารสดับสิ้น สงกา
จึ่งประกาศท้าวพระยา ฝ่ายเฝ้า
ใครอาจจักอาษา เอาจิตร ได้ฤๅ
มวลหมดประนตเกล้า ห่อนกล้าฉลองสาร

ตรัสถามสามครั้งจึ่ง หนุมาน
รับพระราชโองการ ท่านใช้
ขอองคตไชยชาญ ไปช่วย กันแฮ
เจดทิวาจักให้ เสร็จได้ดังประสงค์

ยินสนองเปรมโปรดเกล้า อนุญาต ตามนา
แล้วประสิทธิพรประสาท เพิ่มให้
หนุมานออกจากราช สภาฉุก เฉลียวแฮ
จึ่งกลับคำนับใกล้ บาทไท้กระซิบทูล

ข้าบาทจรจากเบื้อง บทศรี
ใครจักกราบทูลคดี ว่าร้าย
ขอพระโปรดปรานี จงงด เวรนา
ทูลเสร็จสองสวาผ้าย เผ่นขึ้นคัคณานต์

จบห้องที่ ๑๐๓

ห้องที่ ๑๐๔

พระราชนิพนธ์

สองทหารเหาะมุ่งแคว้น ลงกา
ถึงยอดนิลกาลา หยุดยั้ง
เข้าสู่พระสิทธา กอดบาท สอื้นแฮ
นักสิทธิสินเท่ห์ตั้ง กระทู้ขู่ถาม

พายุบุตรเสบอกแจ้ง ใจความ
ข้าคู่คือทหารราม พี่น้อง
อาษาหักสงคราม ชัยชอบ สูญแฮ
กลับคิดพาลผิดจ้อง จักล้างชีวัน

ยินข่าวท้าวราพณ์เลี้ยง เหล่าทหาร ดีนา
ใคร่สู่โพธิสมภาร พึ่งไท้
สิทธาว่าใช่การ กูผนวช
เองภักดีจริงไซร้ จุ่งเข้าไปเอง

ข้าเกรงพระกริ้วไป่ ทันถาม พระเอย
กลัวเกลือกจะวู่วาม ฆ่าข้า
พระนำช่วยแนะความ ซึ่งภักดี แฮ
เหนชีพจะค่อยช้า ช่วยให้คงชนม์

นักสิทธิยลโศกเศร้า เหนสม จริงนา
ไม่ทราบเล่ห์ลมลิง หลอกให้
สงสารทศกรรฐ์กรม ทรวงสุด คิดแฮ
ได้กระบี่จักได้ ช่วยร้ารอนเขญ

ตริแล้วรับถ้อยห่ม คากรอง
มือจับธารกรมอง จดจ้อง
ออกจากกุฎีสอง สวาฌุด สไบแฮ
ดาบศเบือนภักตรร้อง ว่ารั้งกูไย

พานรว่าช้านิก สงกา อยู่นา
พิเภกทูลพระรา เมศไท้
ว่าพระบี่นราพนา สูรถอด จิตรแฮ
มอบพระมุนีไว้ เกบเร้นจริงฤๅ

ฤาษีรับสัตยซ้ำ ห้ามปราม
เองอย่าพูดแพร่ความ เอิกอื้อ
กระบี่ว่าเกรงราม ริลอบ ลักแฮ
นักสิทธิคิดซอบรื้อ รีบเข้าศาลา

หยิบได้ดวงชีพแล้ว ถือมา ด้วยแฮ
หนุมานมารยา ซักไซ้
เหตุใดที่ลงกา กว้างใหญ่
จักเกบไว้ไปได้ ดังนี้กฉงน

ฤาษีแสดงเหตุให้ พานร สิ้นแฮ
แล้วรีบพากันจร ดัดดั้น
มากระทั่งถึงนคร ขุนกระบี่
ฉวยฉุดธารกรซั้น เศกถ้อยพาที

ข้าคิดวิตกด้วย ดวงใจ ราพณ์นา
พระจะพาเข้าไป ชิดนั้น
ฉวยกลับสู่กายไฉน จะถอด ทันฤๅ
นักสิทธิสดับอั้น อกร้องหารือ

วานรแนะให้มอบ องคต
ถืออยู่นอกนครงด ท่าผ้าย
นักธรรมเชื่อคำหมด มอบกล่อง ชีพแฮ
พาแต่หนุมานย้าย ย่าตรเข้าธานี

พลเมืองตื่นมีก้อง กรุงมาร
ลิงสกิดพระอาจาริย ใส่ใคล้
ว่าองคตอยู่ทวาร เกลือกยักษ ยุทธแฮ
ข้าจะไปสั่งให้ บอกแจ้งตามจริง

สิทธาบรู้เท่า เสียที ลิงนา
ขุนกระบินทรยินดี รีบผ้าย
มาสู่ลูกพาลี นฤมิตร
กล่องชีพทศภักตรคล้าย เก่าแล้วสั่งสาร

จงส่งกล่องใหม่ให้ ดาบศ
พาเก่าไปบรรพต ฝ่ายใต้
อัญชันชื่อปรากฏ สังเกต
คอยพี่เหาะขึ้นให้ รีบร้อนนำมา

สั่งเสร็จประนตน้อม หัตถประสาน รฤกแฮ
ขอพระพายอย่าพาน พัดแผ้ว
กว่าจะเสร็จราชการ พระกฤษณ ท่านเอย
แล้วสู่นักสิทธิแคล้ว คลาศเข้าโรงคัล

ทศภักตรผันพบหน้า พานร
ถูกขยับจับศร กริ้งรั้ง
ถามว่าพระพาปร ปักษสู่ ไยฤๅ
แค้นยิ่งโยมไป่ยั้ง จักแย้งยิงมัน

ฤๅษีร้องห้ามอย่า หุนหัน
ขึ้นนั่งบัลลังก์พลัน พลอดจ้อ
วานรนี้ผิดกัน กับพระ รามนอ
ให้รูปพามาง้อ อยู่ด้วยพระยามาร

ฟังสารตรองตริซ้ำ สอบถาม ลิงแฮ
เหตุซึ่งโกรธพระราม กล่าวอ้าง
ข้อใดที่เปนความ แค้นนัก นั้นฤๅ
จึ่งจะมาเข้าข้าง ฝ่ายข้าจงแถลง

หนุมานทูลตอบถ้อย ทศภักตร
ศึกใหญ่ใดข้าหัก ทุกครั้ง
พระรามร่ำแต่จัก คาดโทษ ทัณฑ์นา
บำเหนจรางวัลตั้ง แต่เพื่องฤๅมี

ทศศิรเชื่อหมดสิ้น แสร้งทวน ถามเฮย
เมื่อหักส่วนเราชวน อยู่ใส้
ไม่อยู่ฆ่ายักษลวน ถามดวก เมืองแฮ
ราเมศรางวัลให้ มากน้อยเปนไฉน

พระรามยังรักข้า จึ่งหนุ พระเอย
ครั้นพิเภกพาที ยุไท้
กลับเกลียดกลับด่าตี แต่โกรธ กริ้วนา
บำเหนจนั้นข้าได้ แต่ผ้าชุบสรง

ความแค้นข้าพ้นที่ พรรณนา
จึ่งบั่นบากหน้ามา พึ่งไท้
จะขอรับอาษา ออกศึก
จับมนุษยจุ่งได้ มัดเข้ามาถวาย

สิบเศียรสดับเพี้ยง เผดจศึก เสรจเฮย
เหนชนะสมนึก คาบนี้
สั่งหมู่มุขมาตยปฤก ษาได่ ส่วนแฮ
ต่างว่าสุจริตชี้ ชอบเลี้ยงพานร

ยินคำดำรัสด้วย หนุมาน
พ่อจะเลี้ยงเจ้าปาน ลูกแก้ว
ขอบคุณพระอาจารย์ เฉกชุบ ชีพแฮ
นักสิทธิเสร็จกิจแล้ว ละท้าวคืนสฐาน

ถึงทวารองคตให้ กล่องนิมิตร
ดาบศบแคลงจิตร รับเต้า
ลิงพากล่องชี้พิตร จริงเหาะ ไปแฮ
อยู่ยอดผาคร่ำเค้า ที่ซ้อมสัญญา

ทศกรรฐ์จัดเครื่องต้น อลังการ
ปราสาทแสนศฤงคาร มอบให้
เปนบำเหน็จหนุมาน สามิภักดิ มาแฮ
แล้วสู่ปรางค์นั่งใกล้ กล่าวแจ้งมหิษี

มณโฑทูลห้ามอย่า ควรคิด เลี้ยงนา
ปรปักษกลับเปนมิตร มักร้าย
ทศเศียรว่าเหนสนิท อย่านึก แหนงเลย
เจ้าจุ่งรักลิงล้าย ลูกแก้วเกิดครรภ์

จบห้องที่ ๑๐๘

ห้องที่ ๑๐๕

พระราชนิพนธ์

กระบี่วายุบุตรขึ้น สถิตยปรางค์ ประทานเฮย
แสนล่ำสาวสุรางค เรียบเฝ้า
หลอนหลอกหยอกยุดนาง มานวด พัดแฮ
ถนอมแนบแอบอุรเคล้า ตราบเคลิ้มหลับไหล

อรุณเรืองเรื่อฟื้น ตื่นตา
โจนจากแท่นนิทรา รวดเร้า
มาประดับสรรพชัดติยา ภรณเพริศ พรายแฮ
ขึ้นสู่ปราสาทเฝ้า แทตยไท้ทศเศียร

ขุนมารมาต้อนรับ พาไป
ยังพระโรงฝ่ายใน นั่งใกล้
ปราโมทย์มนะปราไส พลางตรัส ถามแฮ
ไฉนจึ่งเจ้าไป่ไหว้ พ่อนี้กฉงน

กระบี่บ่ายเบี่ยงถ้อย ทูลสาร
ขอพระโปรดประทาน โทษข้า
เพราะคอยพระพายพาน พอประนต ก่อนแฮ
จึ่งเคร่าบังคมช้า เช่นนี้อย่าขนาง

ท้าวราพณ์เสี้ยรู้กลับ ชมกตัญ ญูแฮ
คุณชนกยกใครทัน เทียบได้
เชิญต่อตริการบัน เทาทุกข์ แทตยนา
ปราบศึกสองมนุศย์ให้ เหือดสิ้นสงคราม

กระบวาบดิน บุตรมา เฝ้าแฮ
หวังจะใคร่ทูลลา ปราบเสี้ยน
สิบเศียรสบอัชฌา ไศรยสั่ง มาตยแฮ
ให้จัดพยุหอย่าเพี้ยน ผิดครั้งพระดนัย

เสนานอบเกล้ารับ บรรหาร ท่านนา
มากะเกณฑ์พลมาร มากม้วน
บกพร่องไพร่จ่ายการ เกบชัก เติมแฮ
ตามแบบอินทรชิตล้วน ชนบตั้งเดมขบวน

เสรจสรรพพยุหท้าวยี่ สิบกร
หยิบพระแสงธนูศร ส่งให้
พลางประสิทธิประสาทพร พานเรศ รับแฮ
แล้วเลิกพลดลใกล้ ทุ่งท้องสมรภูมิ

สังขกรสดับก้อง สำเนียง
พลเอิกอื้ออึงเพียง แผ่นซว้ำ
ตรัสซักพระโหรเสี่ยง อสุรทัพ ใดฤๅ
พิเภกพิเคราะหซ้ำ สอบแล้วทูลฉลอง

กองทัพล้วนแทตยเว้น จอมพลา กรเอ่ย
ใช่เผ่าอสุรลงกา กาจแกล้ว
แกลงเคลือบยอดโยธา ทูลบาท พระนา
พระสดับดำริห์แล้ว ทราบสิ้นสุดกล

บัดดลดำรัสให้ พระลักษณ
ยกพหลไปหัก เศิกกล้า
เห็นแรงอย่ารณพัก คอยพี่ ก่อนพ่อ
พี่จะออกโรมร้า เศิกร้ายภายหลัง

แล้วสั่งสุครีพให้ เกณฑ์จัด ทัพเอ่ย
กระบี่รับราชาณัติ นอบน้อม
มารวมนิกรขนัด ขนาดหมวด กองแฮ
จุนทัพนับพลพร้อม พรั่งล้วนเหล่าหาญ

น้องกฤษณทรงเครื่องต้น แต่งองค์ ท่านนา
กุมพระแสงศรทรง เสดจผ้าย
ขึ้นสู่พิไชยาลง กฎกนก รถเอ่ย
ขับพหลดลท้าย ทุ่งกว้างกลางแปลง

หนุมานเมิลมุ่งพ้อง พระลักษณ์ เสดจแฮ
ถามสอบเสนายักษ ใหญ่น้อย
เมื่ออินทรชิตหัก ทัพอย่าง ใดฤๅ
ต่างนบนอบตอบถ้อย ถี่ถ้วนแถลงการ

พงษมารมารบครั้ง ใดใด
ต้อนแต่พวกกลไกร ออกหน้า
ต่อเมื่อหมู่พลประไลย ลงมา แล้วเฮย
จึ่งจะออกโรมร้า รุกรั้นผจญเอง

ฟังคำซ้ำประกาศครั้ง นี้กู
จักรับรบเดียวสู้ อย่าร้อน
โยธาทศนัจชู ชมฤทธิ เดชนอ
บ้างกริ่งกลศึกส้อน อาตมตั้งตายต

ลูกลมโลดรถเลี้ยว ไล่พา นรเฮย
กระโชกโบกมือสวา วิ่งซ้อง
ลางตัวตื่นเตมประดา เดินไขว่ ขวางแฮ
ศรหวดบให้ต้อง ตวาดต้อนแตกกราว

ลางลิงใจกล้าโดด เข้ารบ
ครู่หนึ่งหนีหน้าหลบ แล่นผ้าย
บ้างจวนเจอะนั่งนบ นอบหมอบ กระแตเฮย
นายบ่าวแตกแยกย้าย ย่นทั้งทัพหลวง

ติ่ล่วงมาใกล้รถ พระลักษณ
แกล้งหยุดยืนบ้องภักตร เพ่งจ้อง
ตบหัดถซัดกรยัก เศียรเยาะ หยันแฮ
พระลักษณพิโรธร้อง ว่าเฮ่ยหนุมาน

ตัวท่านเป็นข้าพระ อวตาร
ถวายสัตยปฏิญาณ ต่อไท้
ไยกลับคบมารพาล เพียงขบถ ฉนี้ฤๅ
ไป่ขยาดพระเดชได้ ดั่งนี้นึกไฉน

หนุมานว่าอยู่ด้วย พระราม
อาบเหงื่อทำสงคราม เกือบม้วย
ไป่มีทดแทนความ ชอบสัก สิ่งนา
ทศภักตรพออยู่ด้วย สิได้สารพรรณ

ฟังคำพิโรธร้อง ตอบวา นรเอ่ย
ทำชอบพระเชษฐา จะให้
ยับกลับ ประทุษฐ์แฮ
ผ่านกรุงอยุทธยา
ช่วยยักษเพราะมักได้ อวดอ้างไป่อาย

หนุมานแกล้งกล่าวพ้อ พระลักษณ
มาหว่านฤๅใครจัก เคร่าถ้า
คอยคู่ลูกโคชัก ฉุดแอก ทันฤๅ
นี่สิทันเทิดหน้า โอ่อ้างกลางสนาม

เลี่ยดายบ่ายแล้วจัก เลิกณรงค์
หาไม่จะจับองค์ จุ่งได้
เร่งระมัดประหยัดจง นักพรุ่ง นี้นา
กล่าวเสรจสู่รถให้ เลิกเข้าลงกา

ถึ่นถึงนิเวศน์เผ้า ทศศีร์
รากษสสุดยินดี ไต่ถ้อย
พ่อไปปราบไพรี แพ้ชนะ ไฉนฤๅ
จึ่งกลับต่อบ่ายคล้อย จุ่งแจ้งบิตุรงค์

กระบี่ว่าครั้นจัก ทูลฉลอง เองนา
ดูอย่างเย่อหยิ่งปอง อวดอ้าง
จึ่งถามแทตย์ทั้งผอง พวกซึ่ง เห็นแฮ
ทศภักตรตรัสซักข้าง อสุรซ้องทูลเสนอ

หนุมานมี่ฤทธิกล้า กลางณรงค์
แหลมเลิศกว่าสุริวงษ ยักษ์สิ้น
ไม่เยนก็เห็นคง จับลักษณ์ ได้นา
ท้าวสดับเพียงโดดดิ้น ตรัสด้วยหนุมาน

เสร็จศึกจักให้ผ่าน ลงกา
แต่บัดนี้เหนื่อยมา พ่อให้
เมียอินทรชิตนา รีรูป งามแฮ
บำเหน็จไนยได้ รับเรื่องไชยเฉลิม

จบห้องที่ ๑๐๕

ห้องที่ ๑๐๖

พระราชนิพนธ์

ราตรีกระบี่ยั้ง ยังเตียง ทองนา
ฝูงอนงค์นั่งเรียง รับใช้
ฉวยฉุดสไบเมียง ภักตรสั่ง สนมแฮ
เชิญนาฏกันยุมาให้ เสด็จขึ้นมาปรางค์

กำนัลรับสั่งแล้ว ครรไล
ไปกราบทูลอรไทย ถี่ถ้อย
นางสดับกระดากใจ จักขัด เกรงนา
ทรงเครื่องเสร็จเสด็จคล้อย คลาศเฝ้าขุนกระบินทร

ถูกลมโลมและเกี้ยว กัลยา
ชรอยพี่ร่วมพาสนา นุชน้อง
อยู่ถึงพลับพลาสา มิภักดิ์โปรด ประทานแฮ
สมนึกเชิญนิ่มน้อง สถิตย์เบื้องบรรจฐรณ์

นางสเทิ่นเมินตอบถ้อย พาที
ข้าใช่สาวแส้มี ลูกเต้า
ไป่ควรคู่บดี สนมนาฏ ดื่นนา
ขอปลดเปนเพียงเก้า แก่เกื้อการงาน

น้อยฤๅถ่อมถ้อยรูป นางเถียง อยู่นา
พี่ใคร่ใช้นุชเพียง เพื่อนเคล้า
ว่าพลางย่างเยืองเมียง มาโอบ องค์เฮย
พาสถิตย์บัลลังก์เล้า ลูบต้องลองเลียม

นางสบัดหัดถ์ข่วนค้อน คมไนย นาเอย
ดูดู๋ด่วนได้ไฉน น่าแค้น
เมื่อผัวพึ่งบัลไลย ชลเนตร นองนา
รักแน่คอยหน่อยแม้น ทุกขสิ้นตามประสงค์

สุดห้ามความรักร้อน ทรวงกระสันต์ แม่อา
ตามนิดอย่าบิดผัน ผัดเพี้ยน
ลิงยักษย่อมผิดกัน กระนั้นและ น้องเอย
ไม่สนิทมิดเมี้ยน เหมาะแม้นมือมาร

ซึ่งรักอินทรชิตม้วย ชีวา แล้วแฮ
จักก่นกันแสงหา ห่อนฟื้น
ลองลืมอสุรรักพา นรสัก คราวแฮ
เกลือกจะชวนจิตรชื้น ฉ่ำล้ำกุมภัณฑ์

ว่าพลางทางยั่วเย้า ยวนสมร
รวบรัดกระหวัดกร กอดเคล้า
เอนแอบแนบสนิทนอน เหนือแท่น ทิพนา
สองทราบรศรักเร้า รงับเคลิ้มนิทรา

ปางนั้นพระลักษณน้อง อวตาร
ดำรัสสั่งสุรการ กับทั้ง
นิลนนท์รับนำสาร เสนอจักร กฤษณแฮ
ตามเหตุหนหลังตั้ง แต่ต้นจนปลาย

แม้นว่าวายุบุตรเข้า รำบาน
ขอลั่นศรสังหาร ชี้พม้าง
แม้นพระโปรดประการ ใดกลับ แสดงแฮ
เราจักรั้งทัพค้าง อยู่ถ้า(๑)ราวี

รับสารสองกระบี่เร้า รีบจร ดลแฮ
เฝ้าบาทพระสี่กร กราบเกล้า
แถลงเหตุหนุมานถอน ตนจาก พระนา
ทูลเสร็จสุดสิ้นเค้า กนิษฐ์ไท้สั่งความ

ทรงครุธหยุดคิดรู้ แยบคาย สิ้นแฮ
หวังเกลื่อนเงื่อนอุบาย คึกไว้
ตรัสสั่งบุตรสุริฉาย เตรียมตรวจ ขบวนนา
เราจะไปเองได้ ทราบแจ้งจริงไฉน

ขุนกระบี่บ่ช้าจัด พลไกร เสร็จเฮย
พระอ่าองค์อำไภ ผ่องแผ้ว
กุมศรเสด็จไคล คลาสู่ รถแฮ
เร่งคลี่พยุหคล้อย คลาศเข้าพงพี

---

๑. ถ้า เป็นโทโทษ ที่ถูกควรเป็น ท่า

ครั้นถึงเทียบรถแก้ว กับรถ อนุชนา
พระลักษณยอหัตถประนต บาทไท้
แถลงเล่าลักษณหมด ตามเหตุ หลังแฮ
ขอฆ่าหญมานไว้ แบบเบื้องสงคราม

ภูวไนยสดับห้าม น้องรัก ท่านแฮ
พ่ออย่าเพ่อหวนหัก หม่นไหม้
พรุ่งนี้พี่เองจัก สังเกต ก่อนนา
แล้วสั่งพลไกรให้ ทบรั้งริมไพร

ฝ่ายลูกพายุพื้น นิทรา
ประดับอลังการ์ ถนกแพร้ว
โฉมกันยุมาลา ปราบศึก สมรแฮ
แล้วสู่ปราสาทแก้ว ยอบเฝ้าทศกรรฐ์

กุมภัณฑยลภักตร์ยิ้ม ยินดี ยิ่งนา
เรียกนั่งร่วมแท่นมณี หยอกเย้า
บิดรพิศพ่อผ่องศรี สดกว่า ก่อนเฮย
เปนกระไรข้าเฝ้า นี้เนื่อบุญเรา

แต่รับโอรสไว้ ในธา นี้นา
ได้พึ่งผ่อนนอนตา หลับได้
วันวารพ่อไปรา วิเหนื่อย นักฤๅ
จงพักสักหน่อยให้ เหือดพื้นแรงโรย

หนุมานเสแสร้งตอบ วาที
ดูกกริ่งปรปักษหนี้ น่าล้อน
เชิญพระบิ่นภูมิ ศวรเสดจ ด้วยแฮ
จักจับมนุศยต้อน กระบี่ให้แตกฉาว

ทศกรรฐ์ตบหัตถ์ก้อง ปรางค์รัตน
คิดถูกกับพ่อชัด ชอบถ้อย
เหวยราพณ์เร่งเรวจัด ทัพเทียบ ไว้นา
พลไพร่ชายจักน้อย ชักล้อมวังเดิม

จัดเปนสองทัพเม้น มารบิด เบือนแฮ
จงประหารชีวิตร อย่าเว้น
สั่งให้พื้นเชือกติด ตนทุก กองเฮย
พบสวาน่าเหล้น มัดเข้ามาเมือง

มโหธรรับสั่งแล้ว รีบมา
เร่งตรวจเตรียมโยธา ครบถ้วน
สองทัพสรรพสาตรา วุธธุช ทิวแฮ
สารแสะรันแทะถ้วน แต่งตั้งตามขบวน

ทศเศียรทรงเครื่องพร้อม พิไชยยุทธ
หัตถจับสาตราวุธ ใหญ่น้อย
แล้วตรัสเรียกวายุบุตร ตามเสด็จ มานา
เถลิงรถเร่งพลคล้อย คลาศเข้าพนมวัน

ครั้นถึงบรรพตใกล้ สนามรณ รงคเอย
กระบี่ให้หยุดพล พักไว้
ลงรถรีบจรดล สู่ทศ เศียรแฮ
ทูลว่าข้าขอให้ เสด็จยั้งอยู่พลาง

ลูกจักร่ายเวทป้อง กายา
ลอบสู่ทัพปัจจา มิตรแล้ว
จับลักษณกับรามา มัดเหาะ มาแฮ
พระจึ่งขับพลแกล้ว กลาดเข้าตลุมลิง

ทศกรรฐ์สรวลก้องเกือบ ถึงพรหม โลกยเฮย
ตบหัตถฉาดฉานชม ชอบแท้
ครั้งนี้ที่ปรารมภ์ ราวกับ ปลิดแฮ
เห็นชัดสัตรูแพ้ พ่ายด้วยเดชไนย

จับมนุศยนายทัพทั้ง สองคน ได้แฮ
ลิงล่อยก็พลอยซน ซอกเร้น
เสนาอย่าเผลอตน ตามจับ พิเภกนา
ตั้งจิตรคิดว่าเหล้น สนุกครั้งคราวเดียว

จบห้องที่ ๑๐๖

ห้องที่ ๑๐๗

พระราชนิพนธ์

หนุมานจรจากเจ้า ลงกา
ร่ายเวทบังในยนา กอบกั้ง
กันหมู่อสุรพลา กรห่อน เหนแฮ
เหาะลิ่วกลางลมยั้ง อยู่ถ้าหลานอินทร

กระบินบงพ้องบุตร พระพาย
หยิบกล่องล่องลมผาย ผาดฟ้า
มาส่งแก่พี่ชาย ชมชื่น กันแฮ
สองร่อนลงสู่หล้า รีบเฝ้าพระนรายณ์

ทูลถวายชี่พิศรท้าว ทศภักตร์
แถลงเลศซึ่งลวงนัก พรตพลั้ง
ส่วนราพณ์สุดฤทธิจัก โรมรบ พระนา
จึ่งเชื่อจำชอบตั้ง แต่งข้าต่อณรงค์

ทรงสดับปราโมชได้ ดังนึก
ชมฉลาดสองล้ำลึก เลิศผู้
อาษาดั่งตัดศึก อสูรเสรจ สลายแฮ
ความชอบใครไป่สู้ พี่น้องสองนาย

แล้วผินประภาษพ้อ พระอนุช ท่านนา
เจ้าพิโรธวายุบุตร บอกพ้อง
เขาไปไม่เปนดุจ คำกล่าว โทษแฮ
เมื่อฉนี้พระน้อง จะเอื้อนโอษฐ์ไฉน

พระลักษณรับผิดเอื้อน อายใจ ทูลแฮ
ขุนกระบี่ปรีชาไคร เปรียบได้
ซื่อสัตยสถิตยใน ความภัก ดีนา
ควรแก่ยศศักดิไท้ ธิราชเจ้าบำนาญ

จึ่งกระบี่วายุบุตรไหว้ บาทา ทูลแฮ
ข้าไคร่ดวงมารมา จุ่งใกล้
จักชูกล่องชีวา เย้ายั่ว มันนอ
เย้ยเยาะทศกรรฐ์ให้ เลือดย้อยไนยนา

อีกทั้งมงกุฎสร้อย สังวาล
จะส่งคืนขุนมาร เมื่อนี้
ปางพระจักสังหาร ทรงลั่น ศรแฮ
ข้าบาทจักคอยชี้ ชีพพร้อมพระแผลง

ทูลแล้วคลานคล้อยจาก น่าฉาน
เหาะรเหจคัคณานต์ พ่องฟ้า
สูงสามโยชน์ประมาณ เหมือนนัด ไว้แฮ
ทศภักตรเพ่งพบอ้า โอษฐ์ทั้งสิบสรวล

ยี่สิบหัดถตบก้อง พร้อมกัน
กระทึบรถเร่งพลขันธ์ ขับเร้า
ต่างชิงวิ่งพ้นละวัน กลากลาด มาแฮ
หมายมั่นขันข้อเข้า พิฆาฏต้อนตีลิง

ทศกรรฐ์โกนกู่ร้อง เรียกพา ยุบุตรเฮย
ใยจึ่งไม่ตรงมา หลีกเลี้ยว
ไหนรามลักษณ์สองรา จงเร่ง โยนแฮ
พ่อจักหักคอเคี้ยว บดีน้อย่านาน

หนุมาณเมิลทัพใกล้ ทัพจักร กรีเอ่ย
เหาะร่อนลงหว่างยักษ เยียดหล้า
กระทึบบาทคึกคัก ขวางรถ ราพณ์แฮ
ป้องภักตรยักคิ้วอ้า โอษฐ์เกล้ากลอกหงาย

ชูกล่องชี้พิตรให้ เหนพลัน
หัวเราะพลางเยาะหยัน หยาบเย้ย
เหวยเหวยราพณ์อาธรรม์ ชี้พจัก มลายแฮ
นี่กล่องของใครเฮ้ย หยั่งรู้ฤๅไฉน

เขม้นมองป้องหน้านิ่ง อยู่ใย
ไฉนไม่แผลงฤทธิไกร แย่งยื้อ
มือปากมากทำไม ใครมาก เปล่าพ่อ
หัวก็โตมิ่นตื้อ โง่ค้นต่อณรงค์

เราเปนลิงค่างล้ำ เลยมิ่ง แล้วเฮย
หลอนราพณ์ไป่รู้ถึง โฉดซ้ำ
สิบหน้าอย่าพักตึง ทำโกรธ เคืองเลย
เศียรสิบจักเกลื่อนหล้า บัดนี้บ่หึง

ยื่นกล่องร้องเรียกซ้ำ เอาหรือ
เหนราพณ์แบมือมา หลอกให้
รำเต้นเล่นไล่ถือ . กล่องเชิด ชูแฮ
ชู่ตคอกบอกใบ้ เบี่ยงหน้าประหนึ่งอาย

ทศเศียรเห็นแท้แท่ง ศิลา
ตรองตริเกรงชีวา จักม้วย
จักแย่งขยาดพา นรกยี่(๑)เสียแฮ
จำจะปลอบโยนด้วย อ่อนได้จึ่งดี

ตริพลางทางปลอบพ้อ หณุมาณ
พ่อรักเจ้าเปรียบปาน ลูกแก้ว
ปราสาทสิงศฤงฆาร เมียมิ่ง ให้แฮ
ลือตลอดเมืองแล้ว ว่าเลี้ยงดังดไนย

เจ้ารู้อยู่แล้วสิ บาปบุญ
จงเร่งรฤกคุณ พ่อบ้าง
จักกลับก่อทารุณ ประทุษฐ์ โทษแฮ
ถึงพ่อตายฝ่ายข้าง กระบี่ต้องนินทา

---

(๑) คยี่ = ขยี้ (เอกโทษ)

ขอทานดวงจิตรให้ บิตุรงค์ เทอญพ่อ
อย่าผูกเวรกรรมจง ปลดแก้
หณุมานตอบว่าองค อสุรกล่าว ไฉนฤๅ
ดังเด็กอมหัดถแท้ ไป่รู้ทางความ

องค์พระราเมศเลี้ยง เราเป็น ทหารเฮย
เพื่อจะปราบยุคเขญ ขาดหล้า
เอาสัตยเมื่อศึกเหน ผิดแยบ ยุทธนา
ท้าวโฉดลืมหน้า เพิกพ้อไป่อาย

แม้นเองได้รอดพ้น มรณา นั้นเฮย
เร่งส่งองคสีดา หนุ่มเหน้า
โอนอ่อนหย่อนพยศสา รภาพ ผิดแฮ
พระจะโปรดโทษเจ้า จุ่งน้อมพึ่งสอน

ทศเศียรสดับเพี้ยง เพลิงเผา อกเอย
ออกชื่อส่งนงเยาว์ ยิ่งกลุ้ม
ร้องไปใช่ว่าเรา รบพุ่ง แพ้ฤๅ
หากนักสิทธิเขตาคลุ้ม จึ่งได้ดวงใจ

เสียแรงกูปลูกเลี้ยง ปูนบั้น ให้นา
เครื่องกระษัตริยสารพรรณ เสรจสิ้น
มึงยังกลับอกตัญ ญูต่อ กูแฮ
เบือนบิดคิดปลอกปลิ้น ปดโป้ปองผลาญ

กูตายภายน่า(๑)ให้ ลือนาม สนั่นเฮย
ถือสัตย์บริสุทธิ์งาม จิตรหมั้น
มิ่งกลับนับถือราม ลักษณ์เร่ง คืนแฮ
มงกุฎสังวาลย์นั้น ใช่ให้ทรชน

หณุมานร้องว่าหน้า ไม่อาย
ให้เสร็จจทวนเสียดาย กลับได้
ปลดเปลื้องเครื่องแต่งกาย โยนสู่ อสูรแฮ
ร้องกระชับลำทับให้ ส่งแก้วกัลยา

ราพณ์ว่าข้อนี้อย่า เจรจา เลยเฮย
เราเผ่าพงษพรหมา ธิราชไท้
ไป่เชลาขลาดชีวา วายวอด ดอกแฮ
เสียเล่ห์มละชีพได้ ไป่ง้องอนใคร

เองบอกมนุษย์ทั้ง สองรา
สุริเยศหย่อนเวหา บ่ายแล้ว
พรุ่งนี้จักยุทธนา การตราบ มรณ์นอ
พลางสั่งพลคืนแคล้ว กลับเข้าลงกา

จบห้องที่ ๑๐๗

---

๑. น่า เอกโทษ ที่ถูกต้องเป็น หน้า

ห้องที่ ๑๐๙

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร

มารุตโอรสได้ ยลยักษ์ ถอยเอย
กลับกราบทูลหริรักษ์ ถี่ถ้วน
ตามถ้อยที่ทศภักตร์ ตาสั่ง เมืองเฮย
พระสั่งเลิกพลม้วน หมดเมื้อคืนสถาน

วงษวิรามราวนเศร้า ทรวงแสน โศกเอย
ถอยถ่าพลคลาแดน ด่วนเร้า
ร้อยพันพ่ายเคยแคลน เคยท่าน ทนฤๅ
ถึงบัจฉิมทุกข์เข้า อาตมสิ้นอาจสมร

อาทรทุกข์เท่หท้าว เหลือตา ลดนา
ศรีทศทับองษา โศกสร้อย
สิบพักตรเผือดพรรณรา ศิซีด แสยะนอ
ทรวงระทิกติกติกลห้อย ละเหี่ยสิ้นสมปรฤดี

แค้นคิดสุดคิดท้าว จักคิด ไฉนนอ
ชีพตกใต้มืออมิตร หมดสู้
แค้นนักพระนักสิทธิ์ รู้สาตร สรรพฤๅ
เสียเล่ห์หลิงไป่รู้ เท่าอ้ายดิรฉาน

กูเองกลับโลกย์สู้ ธรรมดา
รักชีพไป่รักษา ชีพไว้
รู้สึกสิเวลา กลับไป่ มีนอ
คำริห์ตราบรถไท้ เทียบข้างเกยใน

เสียงกรีดหวีดหวีดร้อง ปวงนา รีนา
เพราะทัศนพระองษา เปล่าเกล้า
กลับเหนสิเหนอา ดูรผิด ภักตรนอ
ต่างประคับประคองเข้า รับไท้ธารกร

ทุกกรพระกอดแก้ว กัลยา ไว้นา
ทุกเนตรนองชลนา พร่างย้อย
ทุกภักตรแนบภักตรนา รีรทด รทวยเอย
ทุกโอฐเอื้อนเล่าอ้อย อิงเอื้ออาดูร

สององค์อรรคเรศทั้ง กำนัล
ยินข่าวราวยินพัน ผ่าฟ้า
สุดทุกข์สุดทนทัน พระพร่ำ จบเลย
กรีดกรีดหวีดหวีดว้า วุ่นให้โหยครวญ

มณโฑองค์ท่าวเท้ม ทูลความ
สอึกสอื้นโอฐปราม ท่านยั้ง
พระเฮยโปรดเมียสาม วันเคร่า น้อยเทอญ
ทูลบได้อีกตั้ง แต่ร้องรงมโหย

ท้าวทัดคำทัดน้อง โดยมา นะนา
ความมอดไคร่ห่อนส่า มารถเว้น
จักเจ้าสุดรักอา สูรสุด ใจเอย
แต่บอาจออกนอกเส้น แผกเบื้องรบิลแผน

น้องเอ๋ยน้องแก้วพี่ อย่าเนา ศัลย์แม่
กรรม์ประกอบส่องเรา เร่งแคล้ว
เลงภักตรพี่เสี่ยเยาว์ อย่ารำ เปล่าเลย
ตรัสแต่เท่านั้นแล้ว เพ่งน้องนางตลึง

กระหมชมโศกแส้(๑) เสียงสนม วอนนา
ร้อยเกษเกลือกบาทบรม ราชไท้
ท้าวปลอบรอบองค์ชม โศกทับ ทวีฤๅ
แต่ค่ำคุ้งรุ่งไท้ จึ่งตั้งหฤไทยคง

แขงพระไทยเสดจท้อง โรงธาร
สั่งมาตยเกณฑพลมาร โกฏร้อย
จัดเป็นพยุหบาตรขนาน ใหญ่เพี้ยบ แผ่นนอ
สั่งเสร็จกลับทรงส้อย โศกขึ้นคืนใน

เภรีตีแต่ครั้ง เดียวพล พรีบฤๅ
ต้องพิฆาฏหลายหน จึ่งพร้อม
ทวยหารละตนตน เคยออก หาญเฮย
ออกแต่ขลาดขยาดซ้อม แต่ถ้า(๒)ที่หนี

๑. แส้ โทโทษ ที่ถูกต้องเป็น แซ่
๒. ถ้า โทโทษ ที่ถูกต้องเป็น ท่า

ทศศรีตรีด้วยขัตติย์ มานะ
แม้นมาดจำม้วยมละ ชีพแพ้
อย่าพ่ายอย่างรูปพระ พงษเผ่า พรหมเลย
ถวิลเสร็จกลายองค์แก้ รูปท้าวราวอินทร์

สรงสินธุ์ทรงเครื่องพร้อม เพลาอลง การเฮย
ฝืนจะอาจฤๅองค์ อาจได้
ซ้ำสดับศัพท์ศัลย์อนงค์ ในยิ่ง ห่วงนา
ซุดประทับกับนางให้ สั่งน้องคณานาง

ปางใดเจ้าได้ล่วง เลยเกิน พี่ฤๅ
จงอโหสิเทอญ อย่าข้อง
ฝ่ายพี่พี่ขอเชิญ อนุชอด ออมแม่
จงอย่าจองกรรม์พ้อง แก่ข้าคนตาย

ทั้งหลายพึ่งถ้อยท่าน เพียงขาด ใจนา
อรรคเรศเกษเกลือกบาท ท่านอ้อน
พระเอ๋ยอย่าเสียอาตม์ เสียชีพ พระเลย
อันสีดาพาร้อน อย่าไว้จงคืน

ฟั่งนางนิ่งคิดด้วย อาลัย นางนอ
กระบัดมนะหฤทัย ท่านรั้ง
จะส่งก็อายภัย ชีพประเสริฐ กว่านา
ถวิลศักดิ์หักจิตรยั้ง โศกได้ไคลคลา

ปองคณานาเรศสิ้น เกรงผิด
พร้อมหฤทัยกันติด ท่านเต้า
ถึงทัพที่เคยสถิตย์ จอมราพณ์
ต่างต่างวางวิ่งเข้า กอดเบื้องบาทศัลย์

มณโฑร้องโอ้พระ จอมใจ เมียเอย
ไฉนพระเสียเมียไป เปล่าม้วย
สามสนมว่าพระไทร โพธิ์ร่ม เกษพ่อ
ไฉนพระละข้าด้วย ปราศน้ำกรุณา

อสุราองค์แอบใกล้ มเหสี สรวลนอ
อย่าแม่อายเสนี อย่าร้อง
ม้วยพี่พิเภกที่ จะสืบ พงษแม่
อุส่าห์ฝากองค์น้อง จะได้ดำรงตน

สั่งเสร็จขึ้นรถไท้ ขับพล คลานา
ฝูงราษฎร์แน่นคอยยล ท่านเต้า
อาลัยท่านทุกตน ชลหลั่ง ภักตรนา
ท้าวก็แสนสุดเศร้า โศกเอื้อนอาลัย

ออกนอกนัคเรศท้าว แลหลัง
ถวิลทเวศถึงวัง เปล่าร้าง
วาบว้าหฤทัยประทัง สติไป่ ทรงเลย
ตลึงพระองค์แขงค้าง เนตรน้ำนองแล

เหนส่วนหวนใคร่ใคล้ สีดา อีกนา
สั่งจุ่งสะใจครา สุดท้าย
ไว้ฝ่าฝากรามา เมื่อมอด เถิดฤๅ
นึกนักพักลิงย้าย คิดทั้งถวิลจร

พลากรเคยเกริกก้าว เกริ่นเสียง
สงบสงัดสำเนียง เงียบซื้อ
ตราบถึงที่ยุทธเพียง ทัพภูต พรายนา
สั่งไห่จำไห่อื้อ อ่อนไร้เสียงหาญ

นฤบาลราเมศทั้ง อนุชา
เสดจออกพระพลาพา นเรศเผ้า
สดับศัพท์ทราบอสุรา มามอด ม้วยฤๅ
สั่งทัพสรรพเสดจเต้า ต่อล้างดัษกร

พานรพานเรศรู้ คราวสุด ศึกฤๅ
ไป่พักเร่งพลันรุด รีบผ้าย
เสียงหาญไห่อึงอุด เอิกยิ่ง ก่อนนา
ถึงสั่งยั้งทัพท้าย ทุ่งท้องสนามไชย

จบห้องที่ ๑๐๘

ห้องที่ ๑๐๙
พระยาศรีสิงหเทพย์

ทัศเคียรยลทัพไท้ จักรี
หวาดหวั่นฤไทยทวี เทวศเศร้า
แล้วหวนจิตรคิดมี มานะ กษัตริย์นา
ตรัสสั่งทวยหาญเข้า ไล่ล้างลิงพหล

พลมารต่างคร้ามฤทธิ์ พานร อยู่นา
จำจิตรเข้าราญรอน ต่อต้าน
ต่างตนอาจหาญฟอน ฟันฟาด ลิงแฮ
ต่างยักษสทกสท้าน ย่อท้อถอยหลัง

ลิงเหนพลางโห่ซ้ำ สำทับ
ยักษวิ่งไล่โจมจับ จิกเกล้า
โรมรุกบุกบันสับ ปรยุทธย่ำ ยี่นา
อำมาตย์มโหธรเข้า ป่าลี้หนีซอน

บ้างตายบ้างรีบเร้น หลบหนี ไปแฮ
ทรากศพยักษโยธี เกลื่อนด้าว
ยังเหลือแต่สารถี กับทศ เคียรนา
รีบขับรถาท้าว ไล่ต้อนรอนลิง

พลลิงไปต่อต้าน เดชะ ยักษ์เฮย
แตกย่นจนประทะ รถไท้
ทศกรรฐ์มุ่งหมายพระ รามลักษณ์ แลแฮ
แสดงเดชแผลงศรให้ พิฆาฏล้างราชอรินทร

ศรกลายเป็นดอกไม้ มาลย์กรอง
ทศภักตรเหนหลากหมอง จิตรเศร้า
พระกฤษณ์หน่วงศรปอง ผลาญทศ กรรฐ์นา
เหนรูปอมเรศเข้า หยุดยั้งยืนตลึง

วายุบุตรทูลบาทเบื้อง อวตาร
ทรงพระดำริห์การ ปราบเสี้ยน
ไฉนหลงเล่ห์กลมาร ฆายักษ์ เล่านา
ทศภักตรแปลงเพศเพี้ยน รูปให้พิศวง

คราวอินทรชิตแกล้ง จำแลง ตนเฮย
พระอนุชไปรแวง เกือบม้วย
ขอพระโปรดเกษแผลง พรหมมาศ
ล้างเหล่าอาธรรม์ด้วย เดชให้วายชนม์

หริวงษทรงสดับถ้อย หณุมาน
แหลมหลักเชิงเศิกชาญ พจนพร้อง
ทรงศรรีบแผลงผลาญ ทศพักตร
เฉวียนฉวัดกระบัดต้อง อกท้าวทศเศียร

กชทันต์ท้อกท้าว ทศภักตร
หลุดกระเดนดุจชัก คว่าง[๑]ทิ้ง
รูปแปลงกลับประจักษ เปนทศ เศียรนา
ตกจากพิไชยรถกลิ้ง กับพื้นปถพี

พระยายักษเจบปวดปิ้ม ชีวา วายแฮ
เหนพิเภกอนุชา อยู่ไกล้
โอฐหนึ่งออกวาจา ตรัสประ ภาษเฮย
ไฉนจึ่งแกล้งเชฐให้ วอดด้วยดัษกร

โอฐสองว่าเจ้าจัก ครองลง กานา
สมทีนึกจำนง พี่ม้วย
โอฐสามฝากสององค์ อรรคเรศ
กับหมู่นักสนมด้วย อย่าได้เดียดฉันท์

โอฐสี่ว่าอนุชได้ ครองกรุง แล้วแฮ
จงช่วยทนุบำรุง เผ่าพ้อง
โอฐห้าว่าจงผดุง ทศพิธ ธรรมมา
เจือจิตรคิดปกป้อง ไพร่ฟ้าประชาชน

โอฐหกว่าได้กล่าว วาจา. ผรุสเฮย
ขออย่าผุดเวรา ปลดล้าง
โอฐเจดฝากลงกา นัคเรศ
สืบแต่ไอยกาสร้าง อย่าให้สาบสูญ

(๑) คว่าง เอกโทษ ที่ถูกต้องเปน ขว้าง

โอฐแปดว่าพี่เคลิ้ม เชลาฉงน
ไม่เชื่ออนุชเสียชนม์ ชีพม้วย
หวังจิตรคิดเป็นผล กลายกลับ โทษนา
เพราะเหตุโมหะด้วย รักร้อนรนทรวง

โอฐเก้าว่าพี่นี้ ฉาทิวง คตนา
น้องช่วยเมตตาปลง ศพด้วย
อย่าทิ้งทอดกลางณรงค์ เสียเสื่อม ยศนอ
โอฐสิบจักพลันม้วย หมดสิ้นสุรเสียง

ลูกลมคะยี่(๑)คั้น ดวงใจ ยักษเฮ่อ
ทศพักตรม้วยบรรไล ล่วงแล้ว
ทวยเทพนิกรใน พิมานมาศ สรวงนา
ต่าง ๆ บานจิตรแผ้ว แซ่ซ้องถวายไชย

พระรามถามพิเภกผู้ ภักดิ์
ทศพักตรแปลงอินทรีย์ เคลือบคล้าย
เฉกเช่นรูปโกสีย์ จักคิด ไฉนนา
งาบ็กอกราพณ์ร้าย เหตุนั้นเปนไฉน

พิเภกทูลว่าเจ้า จอมลง กาเอย
รู้ว่าชีพจักปลง บ่แคล้ว
แปลงรูปเพื่อประสงค์ ปรากฏ เกียรดินา
หมดฤทธิอิศรเวศแล้ว รูปนั้นจึงกลาย

---

๑. คะยี่ เอกโทษ ที่ถูกต้องเป็น ขยี้

เดิมเหตุแต่เมื่อครั้ง ทศกรรฐ์
ชิงบุษบกกุเปนรัน เชฐไท้
อิศวรคว่าง(๑)คชทันต์ บั่กอก ไว้นา
ซ้ำสาบต่อตายให้ หลุดพ้นจากทรง

พระกฤษณสดับแจ้ง หฤไทย แล้วแฮ
ตรัสว่าทศภักตรใจ โหดไร้
เปนเสี้ยนเบี่ยดเบี่ยนไตร จักรทั่ว ภพนา
แต่ศพเรายกให้ พิเภกผู้ภักดิ

ตรัสเสรจทรงรถแก้ว โกสีย์
เลิกทัพกลับโยธี โห่ครื้น
พิเภกรับจรลี สู่ศพ พี่นา
กอดบาทเชษฐาสอื้น โอฐพร้องรำพรรณ

พระพี่มิเดชแม้น เพลิงกัลป์
หลงเชื่อหญิงอาธรรม์ โหดไร้
เสียองค์อิกไอยสวรรย์ มิตรญาติ พงนา
เพราะเหตุมานะให้ โทษแท้ทันเหน

มโหธรอำมาตย์ทั้ง สารัน ทูตนา
เหนพิเภกกุมภัณฑ์ โศกเศร้า
จึ่งพาพวกพลขันธ์ มาสู่ ศพแฮ
นบบาทพิเภกเช้า ซบหน้าอาดูร

(๑) คว่าง เอกโทษ ที่ถูกต้องเปน ขว้าง

พิเภกครั้นค่อยได้ สติคลาย โศกเอย
ยลภักตรยักษสองนาย ตรัสใช้
ไปเชิญนาฏสองสาย สมรรับ ศพนา
สองยักษอภิวาทไหว้ กลับเข้าคืนนคร

ถึงทูลอรรคเรศเจ้า จอมอนงค์
ว่าบิ่นลงกาปลง ชีพแล้ว
สองนางสดับพจนทรง โศกสลด สลบนา
เถ้าแก่ประสุคนธ์แผ้ว ผ่องฟื้นคืนองค์

สององค์อรรคราชร้อน ทรวงดาล แดเฮย
ทรงราชสีวิกากาญจน์ ด่วนเต้า
นางสนมพนักงาน ตามเสดจ มานา
ถึงศพมณโฑเข้า กอดเบื้องบาทขวา

นางอัคคีกอดเบื้อง บาทเฉวียง
สองนาฏซบพักตรเอียง แอบไห้
นางสนมคร่ำครวญเสียง เซงแซ่ สนั่นเฮย
ทวยราษฎร์มาตยาให้ อัดอั้นกรรแสง

จบห้องที่ ๑๐๙

ห้องที่ ๑๑๐

มณโฑอรรคเรศทั้ง อัคคี
พิเภกเอกองค์ศรี อนุชน้อง
สนมนาฏราชพิริย์ พลไพร่ เมืองนา
ต่างโศกกำศรดร้อง ร่ำไห้แสนศัลย์

พิเภกรับสั่งให้ พนักงาน
เชิญพระศพประดิษฐาน โกษแก้ว
วางเหนือราชรถยาน รายเครื่อง สูงแฮ
พลแห่พรั่งพร้อมแล้ว เคลื่อนคล้อยคลาขบวน

แตรสังข์เซงแซ่ซ้อง เสียงครหึ่ม
กลองชนะประโคมครึ้ม ครั่นครื้น
เสนาเนตรนองซึ้ม ชลคร่ำ ครวญเฮย
สบส่ำสาวสนมสอื้น กลับเข้าเวียงไชย

ถึงราชนิเวศน์ยั้ง หยุดประทับ เกยแฮ
ยานมาศรายเรียงรับ ศพท้าว
สู่ปราสาทรัตนรับ รดาฉัตร ไสวเฮย
โดยรีตขัตติจอมเจ้า พิภพเบื้องโบราณ

องค์อสุรพิเภกเชื้อ พรหมมาน
ออกพระโรงชัชวาลย์ มาตย์เฝ้า
สั่งมีราชบรรหาร ให้จัด พลเฮย
เราจักพาประยูรเต้า นอบน้อมจักรี

ขุนมาตย์รับสั่งแล้ว จัดสรร เสรจแฮ
พิเภกพาพงษพันธ์ พรั่งพร้อม
ยุรยาตรสู่สวนขวัญ ถึงประทับ พลเฮย
เหล่าพระวงษนบน้อม หมอบเฝ้าพระลักษมี

องค์ท้าวพิเภกน้อม อัญชลี
ทูลพระอรรคเทพี ผ่านฟ้า
ข้าคืออนุชอสุรี ทศภักตร
ชื่อพิเภกเป็นข้า บาทเจ้าจักรพงษ

บัดนี้บรมนารถเฝ้า ภูวนา ยกเฮย
กับพระศรีอนุชา ธิราชเจ้า
มล้างทศพักตรพิรา ลัยมอด ชนม์แฮ
เชิญพระบาทเสดจเฝ้า นเรศรเรื้องรังสรรค์

พระอรรคนาเรศได้ สดับสาร
ว่าทศกรรฐ์มลายลาญ ชีพแล้ว
สร่างศัลย์กระเษมปาน อมฤตย์ โสรดแฮ
คาถดับกำเดาแผ้ว พิษพ้นกมลหมอง

ปราศรัยพิเภกด้วย　　เล่าวนี้
ซรอยว่ากรรมเรามิ　　ก่อนสร้าง
จำจากพระจักริ　　ตรอมเทวศ
แสนทุกข์สุดที่อ้าง　　ยิ่งร้อนเพลิงเผา

เหลือคิดคับอกอั้น　　ตันใจ จริงนอ
แม้นมาตรสัตร์ใด　　ดุจข้า
ยากผู้จะเหนใน　　จริงจิตร เรานา
ไฉนพระจอมโลกหล้า　　จักสิ้นอางขนาง

พิเภกสนองถ้อยกราบ　　ทูลอนงค์
พระแม่อย่าแวงวง　　หวาดเศร้า
ธรรมดานพคุณคง　　เลี้ยงหล่อ แล้วแฮ
ถึงจะจ่อมจนเถ้า　　ต่ำเนื้อฤๅมี

ทรงฟังพิเภกพร้อง　　สบประสงค์
เราจะเฝ้าจักรพงษ　　ผ่านเกล้า
จำจักโสรดสรงทรง　　สนานเกษ สักนธ์เฮย
ให้หมดมุฑิลเศร้า　　หม่นไหม้หมองศรี

อมรินทรดำริห์รู้　　ในวาร จิตรแฮ
ว่าพระมิ่งเยาวมาลย์　　สร่างเศร้า
นางคิดใคร่ทรงสนาน　　สรงโสรด
จักเสดจบทจรเฝ้า　　ธิเบศร์ไท้ทรงธรรม

ตริเสร็จดำรัสใช้ กัลยา ส่องเอย
ชื่ออรุณรำภา ภักตร์แผ้ว
จงเชิญทิพยรัตนา ภรณเครื่อง สนานแฮ
ถวายพระลักษมิ์แล้ว อยู่เต้าตามจรัล

นางฟ้าเชิญเครื่องผ้าย ผยองผัน เหาะเฮย
ลงสู่ส้อยสวนขวัญ นบน้อม
ทูลถวายเครื่องทรงอัน อมเรศ ถวายแฮ
ยุพราชทรงเครื่องพร้อม เสด็จเข้าโสรดสรง

สรงสนานอุทกท้าว มัฆวาน ถวายนา
ทรงสุคนธาธาร ทิพยแท้
สาวสวรรค์ประคองพาน เชิญเชิด
ถวายพระภูษาแล้ ครื่องต้นแต่งองค์

ทรงทิพยภูษิตแต้ม ทองรบาย
สะพักตาดติดคุนราย เลื่อมพร้อย
สังวาลสอดสามสาย แสงรยับ
รัดพัสตร์รัตนมาศส้อย อร่ามแพร้วพรายสี

สร้องมรกฎแก้ว เขียวขจี
พาหุรัดรายมณี นพเก้า
วลัยหัดถ์ทับทิมราชสี แดงสด
พรายเพชรพรรณรุ่งเร้า สอดนิ้วชำมรงค์

กรรฐาภรณ์เลิศล้วน ดวงประพาฬ
ตาบประดับรัตนประสาน สลับแพร้ว
กุณฑลทิพยอลังการ กรรเจียก
ทรงมกุฎวชิเรศแก้ว พร่างรุ้งเรืองแสง
เสร็จสรงทรงเครื่องล้วน ทิพยา ภรณ์เฮย
เสดจจากตำหนักนา เรศห้อม
เถลิงเกยรัตนมหา บุษบก รับแฮ
แสนส่ำอสุรพลน้อม นอบเกล้ากราบไสว
เสดจทรงบุษบกแก้ว เกสร
แสงแข่งสุริยเขจร ส่องหล้า
ห้ายอดเยี่ยมอัมพร พ่างจรด เมฆฤๅ
พรายนพมณีจ้า จรัสรุ้งจรุญศรี
พิเภกนำพยุหย้าย ยาตรา
เนื่องนิกรโยธา พรั่งพร้อม
ออกจากเขตรลงกา นัคเรศ
อเนกพหลยักษห้อม แห่เต้าตามผดู
สำมนักขาขนิษฐท้าว ทศพักตร
ทราบว่าสุริวงศยักษ ท่วน[๑]หน้า
ไปเฝ้าพระจอมจักร กฤษณราช
ยังแต่ตูเดียวอ้า อกโอ้ทำไฉน

---

(๑) คือ ถ้วน เอกโทษ

จักไปกลัวผิดพ้อง	พะตน
กูลิทำเล่ห์กล	ชั่วช้า
ก่อเหตุเกิดการรณ	ยงยุทธ ใหญ่แฮ
แม้จะมิไปถ้า	ผิดไซร้คงถึง
คำนึงนึกแล้วเล่า	พวักพะวง ใจเฮย
จำจะไปตามอนงค์	เหล่านั้น
ผลัดภูษิตสะพักทรง	เสียเกษ
ถึงจากปราสาทชั้น	รีบรั้นเรวตาม
ถึงขบวนด่วนตัดท้าย	พลขันธ์ ไปนา
ค่อยย่องตามกำนัล	ลดเลี้ยว
เดินพลางหยุดยืนหัน	เดินต่อ ไปแฮ
เวียนวกจรคดเคี้ยว	เหลือบซ้ายเหลียวขวา
กลัวองค์วรนาฏเจ้า	จอมสุรางค์
เดินหลีกกำนัลนาง	ห่อนใกล้
ตามติดตลอดทาง	ทิวพนัศ
ก้มพักตรนิ่งบ่ได้	พูดด้วยนางใด

จบห้องที่ ๑๑๐

ห้องที่ ๑๑๑

พระเจ้าราชวรวงษเธอ พระองค์เจ้าบุตรี

ปางบรมนฤเบศรไท้ ... รามา วตารแฮ
เถลิงสุวรรณพลับพลา ... มาตย์เฝ้า
ฝ่ายพิเภกอสุรคลา ... นำประเทียบ ถึงแฮ
ให้หยุดบุษบกเข้า ... นอบน้อมทูลเสนอ

สรวมชีพข้าบาทผู้ ... ภักดี
เชิญพระราชเทพี ... สู่ไท้
นเรนทรสูริย์สดับปรีดิ์ ... ปราโมทย์
ปานมณีรัตนได้ ... หัตถ์ท้าวถือถนอม

ทรงทัศน์บุษบกทั้ง ... สาวสวรรค์
สนมนาฏนิกรกำนัล ... มากม้วน
ทวยมาตย์พยุหพลขันธ์ ... ขนัดแห่ แหนเฮย
ถามพิเภกทูลถ้วน ... ถี่ถ้อยทุกประการ

พระนางทรงดำริห์ด้วย ... ปรีชา
ครั้นจะเฝ้าพระจักรา ... แกล่ใกล้
เกลือกท้าวธสงกา ... แหนงหน่าย
ไม่โปรดปราศรัยไซร้ ... จักช้ำอดสู

จักเผ้าเพียงพี้นน่า พลานไชย
เสดจจากบุษบกไคล คลาศเต้า
ยับศรนาฎนำไป ตรงพลับ พลาเฮย
นางประนตนอบเผ้า ท่ามท้องพลานหลวง

พระยลพระพนิตไท้ ทรงพิจารณ์
นางสิจากไปนาน เนิ่นแล้ว
ใครจักประมาณการ ดีชั่ว ไฉนนา
จำประภาษพ้อแผ้ว เผด็จถ้อยพาลฉิน

ดูก่อนเยาวเรศผู้ นฤมล
แต่พี่ข้ามขนพล ติดเต้า
ทำศึกแทบเสียชนม์ สู้ยาก
หวังจักประสบเจ้า นาฎน้องนางเดียว

ปางสมัยเมื่อเจ้าอยู่ เมืองมาร
เหนจะศุขเกษมสานต์ ยิ่งไซร้
พระยายักษโปรดปราน ยุพเรศ
ท้าวประทานใดให้ แต่เจ้าดวงสมร

พระอรอรรคเรศไท้ ลักษมี
ทรงสดับสั่งอสนี ผ่าดต้อง
ก้มกราบพระจักรี สนองพจน์ พระนา
ข้าบาทจำขัดข้อง ยากด้วยเปนหญิง

ไป่มิใดอาจอ้าง เปนพยาน
ขอพระโปรดเถกิงกราน กรุ่นกล้ำ
ชุมเทพยกระบิลมาร เฉพาะน่า พระลานเฮย
ถวายสัตย์เสรจแล้วข้า จักเข้าลุยเพลิง

สมเด็จบรมนารถเจ้า จักรกฤษณ์
ทรงสั่นศรครรชิต เกรอกหล้ำ
อมเรศไตร่ครวญคิด ทราบเหตุ สิ้นเฮย
พาเทพยนิกรนางฟ้า เหาะดั้นโพยมมา

ถึงสถานมรกฎแก้ว คีรี
ลอยเลื่อนลงบัถพี พ่างพื้น
ทรงสถิตย์แทบเชิงศี ขเรศเรียบ เรียงเฮย
ยัดเยียดซรเดียดดื้น ดาษทั้งเนินไศล

พระยลเทวราชพร้อม บันเทิง พระไทยเฮ
ให้สุครีพจัดเชื้อเพลิง เสรจแล้ว
ทรงศรอัคนิเถกิง ปรลองสั่น สท้านเฮย
เปนประกายพรายแพร้ว ติดเชื้อเพลิงโพลง

องค์เอกอรรคราชแก้ว กระสัตรี
ก้มกราบพระสวามี จิตรตั้ง
เอื้อนโอษฐออกวาจี ประกาศสัตย์ ถวายแฮ
ขอเทพอับศรทั้ง หมดนี้เปนพยาน

แม้นจิตรข้าหน่ายไท้ ทรงศักดิ์
ไปรักใคร่ทศพักตร ชาติช้า
ฤๅชายอื่นจากจัก- กฤษณราช ก็ดี
จงพระเพลิงผลาญข้า มอดสิ้นสูญชนม์

แม้ซื่อสัตย์ต่อเบื้อง บาทา
สมเด็จพระภรรดา ธิราชเจ้า
อย่าร้อนอย่ารนรา คำหม่น หมองแฮ
เลี้ยงสัตยเสร็จเสด็จเข้า ยาตรเบื้องลุยไฟ

อำนาจสุจริตทั้ง บุญญา นุภาพเอย
เกิดสุวรรณประทุมา รับไว้
ตรงจรดพระบาทา ทุกย่าง
นางเสด็จบทจรได้ ห่อนพ้องอัคนี

เทเวศทุกทิศเอื้อ อวยศรี สวัสดิ์เอย
ผสารศัพท์ดุริยดนตรี แซ่ซ้อง
โปรยทิพยกุสุมาลี กลาดเกลื่อน
กลิ่นกระหลบเลวงท้อง แหล่งหล้าตลอดสรวง

ขุนกระบินทรใหญ่น้อยพรั่ง เพรียงพักตร
แสนล้ำมาตยายักษ เพริบพร้อม
สรเสริญสัตย์องค์อรรค นาเรศ
ต่างประนตนบน้อม นอบเกล้ากราบสลอน

เชงสังข์อมเรศเชื้อ เชิญสี ดาเอย
นางเสดจจากอัคคี ลาศเข้า
ตรงหน้าพลับพลาตรี มุขมาศ
กราบพระภัศดาเจ้า อึกไท้โกสีย์

จักรพงษทรงพินิจแก้ว เกษอนงค์
เพลิงบ่พานพ้ององค์ ผ่องแผ้ว
สมสมพระประสงค์ โสมนัศ ยิ่งแฮ
หมดมุฑิลสอดแคล้ว สุดสิ้นสงไสย

ครไลจากแท่นคล้อย คลามา
กุมหัตถ์พระชายา ยาตรเยื้อง
สถิตย์ร่วมรัตนราชา อาศน์เอี่ยม องค์เอย
งามเงื่อนสุริยจันทรเปลื้อง เมฆแผ้วจรัสหาว

ปวงนางขัตติราชทั้ง สาวสนม
กระบินทรราชมาตโยดม ใหญ่น้อย
เสนาสุรทุกกรม อเนกแน่น
ต่างชุลีกล่าวถ้อย พร่ำพร้องสรเสริญ

บัดท้าวตรีเนตรให้ เทวัญ อับศรเอย
ถวายหัตถ์ระบำบัน ครึกครื้น
ทวยเทพยกระเษมสันต์ แสนสนุก
เลิกเล่นอมรอื้น โอฐเอื้อนลาไคล

เอกองค์วรนาฎแก้ว กัลยา
กราบบาททูลพระสวา มิศเจ้า
ข้าบาทผิดโทษา นุโทษใหญ่ ยิ่งแฮ
ขอพระจงโปรดเกล้า งดน้องอย่าถือ

อ้าสายสมรแม่เม้น ชีวัน พี่เอย
เรียมบถือผิดขวัญ เนตรน้อง
เหตุเกิดเพราะกรรม์บัน ดาลประจวบ
สู้ศึกสับสาตรพ้อง พ่างม้วยหลายครา

ทรงสดับสมเดจไท้ ธเรศศรี แถลงเอย
คำรัสสรเสริญศรี อนุชน้อง
ขนิษฐ์สนองพระเสาวนี นาฏชื่น ชมแฮ
สองพระโสมนัสพร้อง พิศณุท้าวบันเทิงสมร

กฤษณทรงประสาทให้ กรุงลง กาเอย
ให้พิเภกดำรงค์ สืบเชื้อ
เฉลิมจตุรภักตรพงษ เปนปิ่น อสูรแฮ
ผดุงราษฎรประกอบเกื้อ กิจบ้านการเมือง

จบห้องที่ ๑๑๑

ห้องที่ ๑๑๒
หลวงภาษีวิเศษ

—

พระยาพิเภกได้ สดับสาร
กฤษณราชวโรงการ โปรดเกล้า
ทรงยศมิ่งเมืองมาร หมดมอบ ตนนา
แสนเกษมสร่างเศร้า สดุดีน้อมทูลสนอง

ขอเดชธเรศไท้ ทวิวงษ
ซึ่งพระราชประสงค์ เศกข้า
สืบสวัสดิ์ขัตยพงษ พรหมเมศ
ขอบพระคุณท่วมหล้า เลิศล้ำแดนไตร

ข้าบาทอำนาจน้อย นฤฤทธิ์
สมเดจพระจักรกฤษณ กลับแล้ว
เกลือกพวกอสุรมฤษ สยาสัตย
จักอุกอาจกาจแกล้ว กลับรื้อรำบาน

จักขายเรณุรัชเบื้อง บทมาลย์
ขอพระเดชาวตาร ต่อตั้ง
ขจัดอุปัทวภัยพาล ผรุสหยาบ คายเอ่ย
ด้วยพระเกียรติกางกั้น เกษข้าขาดเข็ญ

หริวงษทรงสดับสิ้น คำอสูร ตรัสแฮ
ว่าพิเภกกราบทูล ถูกต้อง
สมบัติย่อมเป็นมูล มหายุทธ เหตุเฮย
ทรงพยักพระพักตรพร้อง เพริดพริ้มพลางสรวล

พิเภกสบช่องแล้ว ทูลถา
จากสุวรรณพลับพลา ที่เฝ้า
พาแสนสุรเสนา นิวัติเวศน์ เวียงเอย
โดยสุภาพกราบเท้า ฤท้องพระโรงเสถียร

ขึ้นสถิตยเหนือแท่นท้อง มณเฑียร
หมู่พระญาติมาตยเดียร ดาษน้อม
เบาบางว่างตาเตียน ตายหมด ไปฤๅ
ที่อยู่ก็แก่งอ้อม หง่อมเฒ่าทุรพล

เสียดายพระญาติเชื้อ ชาญสมร
เสียพยุหแสนยากร แกว่นแกล้ว
เสียหมดคชอัศดร เรืองเดช
เสียพระชนม์พระเชษฐแล้ว อนาถท้อใจถวิล

ลงกาในก่อนโพ้น ไพบูลย์
เมื่อบญาติมาตยาสูร สืบเชื้อ
พรหมธิราชพาบูร จากจักร วาฬแฮ
มาสู่ลงกาเมื้อ มอดสิ้นสงสาร

เพราะเชษฐอาสัตย์ให้ ไภยถึง
พาญาติมิตรคิดตบึง บุ่มบ้า
ตายในหว่างศึกรึง รุ่มร่วม ร้ายเฮย
เชิดชั่วไปตราบหล้า แหลกสิ้นฤๅสูญ

คิดพลางทางตรัสถ้อย บัณฑูร
แต่พระวงษตระกูล กล่าวเกลี้ยง
เปิดทรัพย์จับแจกปูน บำเหนจ ทั่วนา
ทีพิการแก่เลี้ยง ดูเล้าเอาใจ

ปราศรัยสุนทรเหล่าท้าว พระยา
ตั้งแต่งตามคุณา นุยศย้อม
ละโลภโอบโอภา ชิดชอบ
ประสาทศาสน์หว่านล้อม หล่อเลี้ยงโดยธรรม์

ตรัสถามความไพร่ฟ้า สากล
ไพร่ราบหลาบศึกซน ซ่อนเร้น
มูลนายติดตามปรน เปรือปลอบ มานา
ส่วนสัดพิพัฒเว้น ว่างใช้การเกณฑ์

หมู่มหันตโทษไว้ ชีวัน
ผ้าผ่อนอาหารบั้น อิ่มท้อง
โทษโทโทษตรึ่ผัน ภาคโทษ ไปแฮ
ความเหลาะวิวาทร้อง เด็กน้อยประนอมเลี้ย

ประภาษราชกิจถ้วน　ทุกกรม
โดยขัตติยสมาคม　สืบเค้า
ท่ามกลางมาตยโยดม　เดียรดาษ
พระราชปรารภเร้า　เรื่องม้วยรายเมรุ

เปาวนาสูรท่านผู้　เจริญสวัสดิ
จงจัดการเมรุรัตน　ยอดห้า
โดยยศศพจักรพรรดิ　ผดุงทวีป
เกณฑ์ทั่วจงทุกหน้า　ถี่ถ้วนรดมทำ

เปาวนาสูรราพณ์ก้ม　เกษา
รับสั่งองค์อสุรา　ราชไท้
ออกจากพระโรงมา　ยังที่ พักแฮ
หมายสั่งกรมวังให้　ทราบสิ้นตามกระแส

กรมวังหมายสั่งข้า　ราชการ
ถ้วนทั่วทุกพนักงาน　ใหญ่น้อย
พลเรือนฝ่ายกรมทหาร　หัวหมื่น พันแฮ
หมายกระจัดชัดถ้อย　ถี่ถ้วนทุกกรม

กรมการเกณฑ์ส่งไม้　แผงเส้า
กรมช่างถากไสเกลา　กล่อมเกลี้ยง
กรมเมืองทุบปราบเหลา　ผูกจัก สานแฮ
กรมวิเศษจ่ายเลี้ยง　ส่อน้ำใจงาน

แม่กองกะที่ตั้ง ตามขบวน
ตัวอย่างวางกระสวน สอบชั้น
ตำรวจสี่หมวดมวน นายละ มุขเอ่ย
มุขฝ่ายตวันตกนั้น ใหญ่ซ้ายนายการ

ใหญ่ขวาตราตรวจด้าน อุดร
องครักษ์ในขวาตอน ทิศใต้
ประกวดประชันกร การเร่ง รัดแฮ
ตวันออกในด้านซ้ายได้ ว่าด้านโดยเกณฑ์

ปรุงปรับจับนั่งร้าน รองหลุม
ยกสี่เสาเอกคุม เครื่องพร้อม
ชักมุขจัตุรารุม รวบยอด ปรางค์แฮ
มุงเสร็จดาดสี่ย้อม ยกชั้นนพศูล

ภายในเมรุใหญ่พื้น ไพศาล
มีแท่นเมรุทองฐาน แว่นฟ้า
เรียงรายเครื่องสูงกาญ จโนภาศ
ราชวัติฉัตรแก้วรย้า รยับเพี้ยงไพชยนต์

การเมรุในนอกนั้น สรรพครบ
ตามอย่างพระบรมศพ เสร็จพร้อม
พนักงานจัดขบวนผจบ แจกเชื่อ(๑) หมวกเอ่ย
ราชรถเทียบเกยน้อม นอบท้าวทูลการ

(๑) คือ เสื้อ ในที่นี้ต้องการ เอก

รุ่งแสงรังสิตแผ้ว กลางโพยม
พิเภกทรงเศวตโขม พัตรพื้น
เสดจไปที่ประโคม เคียงพระโกษ
ทรงสั่งพระศพสื้อน อนาถท้อพระไทยหาย

ส่งสารเสียงโศกแส้ ปรางค์ศรี
นาเรศรุมรันต์ อกร้อง
พนักงานยกโกษถิ์ ดาศสู่ เกยแฮ
กองจัดพลแห่จ้อง จับริ้วเรียงแถว

ให้เชิญพระโกษเจ้า กรุงมาร
ขึ้นสู่บุษบกกาญจน์ รถแก้ว
ท้าวเสดจสู่ราชยาน โบกหัตถ์
กลองชนะปี่ไฉนแจ้ว โจ่งคลื้มเสียงขาน

เดินขบวนพยุหบาตรซ้อน สามสาย
ค้นเชือกโบกธงชาย เชิดช้อย
รถโยงรถจันทนราย เปนเรียบ ไปแฮ
พลแห่กองหน้าคล้อย รถเมื้อลานเมรุ

จบห้องที่ ๑๓๒

ห้องที่ ๑๑๓

พระครูอุภัยสังฆกิจจานุกร

—

ขบวนแห่พระศพท้าว ทศศรี
ถึงพระเมรุรูจี จิ่งยั้ง
เวียนพระศพครบตรี วารรอบ เมรุนา
เชิญพระโกษขึ้นตั้ง สถิตย์เบื้องเบญจา

แตรสังขมโหรทึกก้อง กลองชนะ
ครึมครึมตามจังหวะ จ่าท้า
ปี่ไฉนวิเวกละ เวงแหบ หวนเฮย
นฤนาทสนั่นหล้า แซ่ซ้องเสียงประโคม

งานเล่นโขนหุ่นงิ้ว ลคอนอึง อลเอย
สามต่อไต่ลวดกรลิ้ง พ่อนพ้อน
รำแพนพวกหกขึง ขันลอด บ่วงนา
นอนดาบอีกคาบค้อน มีดซ้ำโยนซอย

ฝูงชนกล่นเกลื่อนด้าว ดูงาน
อุ้มลูกจูงเหลนหลาน กลุ่มกลุ้ม
ภายค่ำอัคคีมาลย์ แสงสว่าง
กราวโกร่งกลองตุ๋มตุ้ม ตุ่มเต้นหนังประชัน

ท้าวนางหลวงแม่เจ้า จอมสมร
แสนสุดโศกาวรณ์ เทวศไห้
กำนัลนาฎนิกร ครวญคร่ำ
ทุกขยิ่งทุกขถึงไท้ ทุ่มเร้ารันทรวง

มณโฑแสนสุดเศร้า โศกี
กับอนงค์อัคคี พร่อพร้อง
โอ้โอ๋มิ่งโมฬี เฉลิมเกษ
คุณพระเคยปกป้อง ปิ่นเกล้าลงกา

ชายาโอดว่าโอ้ อกเอย
นับจักเนานานเสวย เทวศร้าง
นับวันนับจักเลย ลับล่วง แล้วนา
นับจักแขวนขวัญคว้าง อยู่สู้แสนรกำ

เสียงบรรสานล่ำซ้อน สนมสนอง
ว่าพระร่มโพธิ์ทอง ปกเกล้า
เสดจสู่พิภพครอง สวรรค์ถิ่น ไดนา
ข้าบาทตามเสดจเฝ้า พระเจ้าข้าเอย

สนมนางต่างโศกเศร้า โศกา
พระประยุรวงษา ใหญ่น้อย
กลิ้งเกลือกทอดกายา สยายเกษ
โศกยิ่งสุดแสนละห้อย ดุจสิ้นสมฤดี

สร่างโศกวิโยคไห้ โหยหา
องค์พิเภกอนุชา เสด็จเข้า
ทรงจุดธูปเทียนมา ไลยยก ตั้งเฮย
ทรงขะมาพระศพเจ้า พี่แล้วโศกศัลย์

ปวงพระวงศ์บริจาคสิ้น วัตถุทาน
จวบบ่ายฝ่ายพนักงาน จัดพร้อม
เชิญพระศพจอมมาร สู่แท่น ที่เอย
พิเภกกับประยูรห้อม เกลื่อนกลุ้มถวายเพลิง

เสร็จการพระศพท้าว ทศกรรฐ์
จึ่งพระยาพิเภกผัน กลับด้าว
พาสนมนาฏกำนัล คืนนิเวศน์
เสด็จสู่ปราสาทท้าว ทอดท้อนหฤทัย

พลันเสด็จเข้าที่ สรงสนาน
ไขประทุมธารโปรย พร่ำพร้อย
หอมหวลกลิ่นกุสุมาลย์ อวนอบ
เยนยิ่งน้ำฟ้าย้อย ชื่นชื่นชูกระมล

ทรงสุคนธ์ลูบไล้ กายา
กลิ่นส่งซาบนาสา รื่นเร้า
อาภรณพัศรอาภา พรายเพริศ
ทรงประวิชนพเก้า สอดนิ้วสนิทเสนอ

ท้าวเธอเสดจยาตรเยื้อง　　มินาน
ขึ้นสู่รถสุรการ　　ก่องแก้ว
มารมาตยหมู่ทวยหาญ　　แหนแห่
งามวิลาศล้วนแล้ว　　เล่ห์เจ้าจอมมาร

ภูบาลเสดจคลี่คล้อย　　จัตุรงค์
หมายพระจักรีองค์　　เอกไท้
ออกจากนครลง　　การีบ เสดจนา
บ่ายสิบสามโมงได้　　ลุด้าวแดนสถาน

ถึงประทับชายชั้นนอก　　พลับพลา
เสดจจากรถามา　　ที่เฝ้า
ทูลการศพราพนา　　สูรเสรจ แล้วแฮ
เชิญพระองค์เสดจเข้า　　เหยียบแคว้นแดนมาร

พึ่งสารพิเภกเชื้อ　　เชิญชวน
โสมนัศาสรวล　　สั่งเร้า
รวิบุตร์เร่งจัดขบวน　　พยุบาตร
จักยกพยุห์เข้า　　เหยียบพื้นเมืองมาร

สุครีพเรืองฤทธิห้าว　　หาญรับ สั่งแฮ
จัดกระบินทร์กระบวนทัพ　　เทียบถ้ำ[๑]
ถือปืนดาบหอกสลับ　　ทวนเทิด แถวแฮ
สิบแปดมกุฎกองหน้า　　สุดท้ายหนุมาน

---

๑ ถ้ำ โทโทษ ที่ถูกเป็น ท่ำ

ภูบาลบวรนาฏเจ้า จอมสิ่ ดาเฮย
กับพระลักษณเสดจลี้ ลาศเมื่อ
โสรดสรงทิพวารี รมเยศ ยิ่งนา
อรอาบเอมรสเกื้อ กลิ่นแก้วเกษร

สองทรงภูษิตพื้น บวร
เชิงกระบวนอรชร ช่อช้อย
นางทรงอุทุมพร พัตรผ่อง ศรีนา
ทรงสะไบตาดพร้อย พร่างแก้วแกมสุวรรณ

ต่างประดิษฐ์ประดับสร้อย สรรพา ภรณ์เอย
กาบกิ่งกาญจนจุฬา เลิศล้ำ
พรายพรายพร่างรัตนา ภาเพชร เพริศพ่อ
ทรงประวิชวุ้งน้ำ สนิทนิ้วพระหัตถ์รหง

งามรามงามลักษณน้อง ยายงค์
งามสุดสี่ดาอนงค์ แน่งน้อย
สามเสรจเสดจทรง ราชรถ เรืองแฮ
สองรถงามเฉิดช้อย ช่อชั้นชัชวาลย์

เยาวมาลย์ร่วมรถไท้ ทรงธรรม์
ยังมะหาเวชยันต์ ยาตรฟ้า
รถทรงพระลักษณสรรพ์ สุนทรรัตน เรืองแฮ
เทียมเทพสินธพกล้า เผ่นผ้ายโผนผยอง

เครื่องสูงมยูรฉัตรชั้น ชุมสาย
เทียวธุชเชิดชูชาย เพื่องพ้อน
แสนพลล่ำพวกหลาย สลอนสลับ
แตรฝรั่งแตรงอนซ้อน ส่ำฆ้องกลองคหึ่ม

พิเภกนำเสดจเข้า นครลง กาเอย
ชมนิเวศน์เวียงวง แว่นแคว้น
บ้อมปืนค่ายคูรหง หอรบ สล้างแฮ
แตนตึกแถวถนนแม้น ราบพื้นเภรี

ชมสามปราสาทแก้ว สุริการ
ทัดเทียบทิพยสถาน เทิดฟ้า
จัตุมุขมณีปรสาน แสงมาศ
เหินรเห็จเวหาห้า ยอดแม้เสมอพรหม

เร่งรถจรดแก้ว เกยประดับ
พิเภกทูลเชิญรับ เสดจเข้า
สามเสรจเสดจประทับ ยังแท่น
ในนิเวศน์วังเจ้า ท่านท้าวทศกรรฐ์

จบห้องที่ ๑๑๓

ห้องที่ ๑๑๔

หลวงฤทธิพลไชย

ปางมหิษอสูรท้าว ทศภักตร
ทราบพระกฤษณุรักษ ร่มเกล้า
เถลิงแท่นทิพยศระศักดิ์ ปราสาท อสูรแฮ
จำจะออกไปเฝ้า หริไท้นรินทร

ตริพลางออกจากห้อง ไหรัญ เรืองแฮ
นำเหล่าสุรสาวสรรค์ สพรั่งพร้อม
จรเฝ้าบทยุคัล เคียมบาท พระนา
โสภิตดังดาวล้อม ศศิแจ้งจรัสฉาย

พิเภกเผยพจน์ให้ นางบำ เรอเอย
ร้องรับดุริยางค์รำ ฟ่ายฟ้อน
โหยหวนครั่นครวญคำ หวานวิเวก ใจนา
เพราะโสตรจังหวะซ้อน สอดสร้อยประสานเสียง

นางรบำรำร่ายร้อง ถวายหัตถ์
เนตรส่ายสบสองกระษัตริย ครุ่นครั้ง
จิตรรักพระจักรรัตน์ กับอนุช ท่านนา
ลืมสติผิดเพลงพลั้ง พลาดพล้ำเผลอตัว

สี่ดาราเมศทั้ง　　พระลักษณ
ทรงสดับดุริยางค์ยักษ　　กล่อมช้า
จวบอรุณโสรดสรงภักตร　　ทรงเครื่อง เสรจแฮ
ออกพระโรงพร้อมหน้า　　กระบี่ทั้งอสุรสลอน

เผยโอษฐโปรดประภาษให้　　ชามฎ วราชเฮย
หามหุติวารดู　　โชคใช้
เลือกคัดจัดวันฟู　　ชอบฤกษ ไดนอ
จะเศกพิเภกให้　　ผ่านพื้นภูวดล

ชุนกบินทร์รับสั่งแล้ว　　ลงเลข พลันแฮ
สอบเคราะห์ดวงพิเภก　　ผ่องแผ้ว
ขับจันทร์สู่เมษเอก　　อุกฤษฎ ยิ่งนา
ตรวจฤกษรัชนิกรแล้ว　　ลัพธ์ห้ามหาผล

จึ่งทูลราเมศไท้　　ทรงธรรม์ พระเอย
เหนชอบรุ่งสุริยัน　　ฤกษได้
เนาวเคราะห์ประชุมกัน　　ในเมษ นั่นแฮ
ควรมอบลงกาให้　　พิเภกบ้องครองกรุง

ทรงสดับรับสั่งให้　　บุตรรพิศ
ไปจัดมงคลกิจ　　อย่าช้า
สุครีพรับพระกฤษ　　ณรักษ สั่งแฮ
รีบนบบาทบ่ายหน้า　　ออกพ้นโรงคัล

ตระบัดบเนิ่นให้ เปาวนา สูรเอย
เกณฑ์แต่งมณเฑียรปรา สาทแผ้ว
บัลลังก์สุวรรณมหา เศวตฉัตร ไชยแฮ
สั่งช่างกรดบายศรีแก้ว ตั้งตั้งตยาคม

จักรกฤษณคิดให้ราพณ์ ธำรง นิเวศน์แฮ
ครั้นรุ่งสรงสนานทรง เครื่องพร้อม
ลักษณมีพระอนุชอนงค์ โดยเสดจ อเนกนา
สู่พิธีแทตย์ล้อม รอบสล้างลิงสลอน

พิเภกจวนฤกษเข้า สรงสนาน
ทรงเครื่องรัตนชัชวาลย์ วาบแก้ว
ตาบทิศทับทรวงกาญจน มงกุฎเพชร เพรานอ
สวมประวิชเนาวรัตนแล้ว เลื่อนเฝ้าบาทบงสุ์

พนักงานเถ้าแก่ให้ ตรีชา ดาเอย
กับมิ่งมณโฑนา เรศล้อม
ต่างสรงต่างทรงอา ภรณ์เพริศ พรายแฮ
เสรจจากปราสาทน้อม ประนตไท้ผธมสินธุ์

จักรรัตนตรัสให้พิ เภกรา ชาเอย
เถลิงอาศน์สุวรรณมหา ฉัตรกั้น
ฝ่ายสดำอรตรีชา ดาสถิตย์ อยู่นอ
อรรคเรศมณโฑนั้น นั่งเบื้องซ้ายอสูร

ได้ฤกษโหรฆาฎฆ้อง　　จุดเทียน ประโคมแฮ
จึ่งเบิกบายศรีวิเชียร　　ช่วงแก้ว
ปโรหิตส่งแว่นเวียน　　เจดรอบ ดับนา
โบยโบกธุมาแล้ว　　จุดจิ้มจุณเฉลิม

ราชครูโอมอ่านอ้าง　　มนตร์ขลัง
รินรดน้ำกรดสังข์　　ใส่เกล้า
ต่างอวยสวัสดิรัง　　สฤษดิเศก อสูรเอย
สามกระษัตริย์ชีพราหมณเถ้า　　แก่เอื้อนอวยไชย

หริวงษเวนนิเวศนให้　　กุมภัณฑ์ ผ่านแฮ
โปรดนุสาสน์ทศธรรม์　　แทตย์พร้อง
ขอลอองบทยุคัล　　บัวบาท พระเอย
เปนเศวตฉัตรบ้อง　　ปกเกล้าเหล่าอสูร

เสร็จการศพแล้ว　　จักรี วงศ์แฮ
ชวนพระอรรคมเหษี　　สวัสดิแผ้ว
อิกอนุชร่วมชีวี　　โดยเสดจ พระนา
คืนสู่ปราสาทแก้ว　　ยอดเก้าสุวรรณแกม

พิเภกผ่านแผ่นด้าวดำรงค์　　เวียงแฮ
สมเสน่ห์สองยุพยงค์　　ยั่วยิ้ม
สาวสนมขับกล่อมองค์　　อสุรอิ่ม ใจนา
เสวยสุขสมบัติปิ้ม　　เปรียบด้าวแดนสวรรค์

จวบอรุณจอมราพณ์เข้า สรงสนาน องค์เอย
ทรงเครื่องเสร็จสู่สฐาน ที่เฝ้า
เชิญเสดจแหล่งอุทยาน ประพาศมิ่ง ไม้นา
แสนสนุกนี้ดังสวนเจ้า นิเวศน์ไท้เทวินทร์

ทรงสดับรับสั่งให้ บุตรภาษ กรเฮย
ไปจัดพลพยุหบาตร แต่งตั้ง
สุครีพรับอภิวาท มาจัด พยุหแฮ
พร้อมแทตย์กระบี่ทั้ง รถแก้วประเทียบเกย

หริรักษอรรคเรศทั้ง อนุชา ท่านแล
สามกษัตริย์สรงคงคา เครื่องต้น
เสดจเถลิงราชรถคลา พยุหเคลื่อน ไคลแฮ
ออกจากนัคเรศพ้น เขตรเข้าสวนอสูร

สามกษัตริย์จากรถแล้ว ประพาศพรรณ พฤกษนา
ชูช่อก่ายเกี่ยวกัน เชิดช้อน
พระลักษณเกบรศสุคันธ์ ถวายพี่ นางแฮ
จักกฤษณเดจรักซ้อน ส่งให้ลักษมี

พิเภกเชอญเสดจขึ้น ตำหนัก สวนแฮ
องค์พระกฤษณรักษ ย่างเยื้อง
ลักษมีวิมลภักตร พระอนุช ท่านนา
โดยเสดจบังคมเบื้อง บาทเฝ้าพึ่งสาร

ราเมศเผยพจนถ้อย สุนทร
ถามพระลักษมีสมร เพราะพร้อง
อ้าแม่จากเรียมจร มาอยู่ นี้ฤๅ
ฤๅว่าตำหนักน้อง สถิตยนั้นถิ่นไหน

สีดาประหนดไท้ ทูลรำ พรรณแฮ
หวนเหตุแห่งความรกำ เก่าก็
รทมทนทุกขเทวศล้ำ บากยิ่ง พระเอย
ในพระตำหนักนี้ อสุรให้สถิตยเสถียร

หริเนาตำหนักแก้ว แกมสุวรรณ
สุริยลับเหลี่ยมไศลจันทร แจ่มฟ้า
ตรัสชวนลักษมีบัน ธมแท่น ทองเอย
สำอสุรจังเกียงกล้า เกลื่อนล้อมวงร้อง

ไวยอาสูรแทตยทั้ง นิลกาย อสูรเอย
ครั้นคิรีวันธรวาย ชีพยกี้
อยู่ช่วยทศภักตรขจาย ขจัดเกิด กลัวแฮ
วันเมื่อราพณ์มรณ์ลี้ หลบเมื่อจักรวาฬ

จบห้องที่ ๑๑๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม
๒๖๓ ถนนพระราม ๖ สะพานอุรุพงษ์ ซอย ๒ พระนคร
นายรวล รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๔๙๗